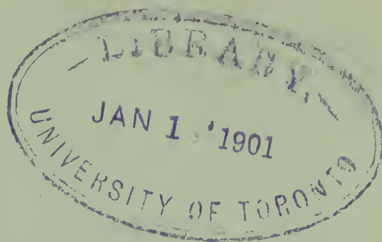

HET LEERLINGCONTRACT.

Akademisch Proefschrift

DOOR

C. A. ELIAS.

Bijlage III.

STELLINGEN.

I.

Wettelijke regeling van het leerlingwezen is hoogst noodzakelijk.

II.

Berechting in arbeidszaken behoort den kantonrechters, bijgestaan door deskundige bijzitters, te worden opgedragen.

III.

Aanstelling van fabrieks- en schooldokters van overheidswege zou den arbeidenden stand zeer ten goede komen.

IV.

Een door de wet vastgestelde normale arbeidsdag zou voornamelijk slechts voor de trage en ontwikkelde arbeiders voordeel opleveren.

V.

Uit art. 1129 en art. 1165 B. W. blijkt, dat onze wet betreffende de boedelscheiding niet gegrond is op het Germaansche recht, maar op het Romeinsche en Fransche recht.

VI.

Een hypotheek, verleend door een kooper, vóór het door hem gekochte onroerende goed op zijn naam is overgeschreven, is nietig.

VII.

De President der Arrondissements-rechtbank als alleen sprekend rechter optredend vonnist slechts bij voorraad.

VIII.

Het is wenschelijk allen naamloozen vennootschappen de plicht op te leggen 4 maal 's jaars hunne balans te publiceeren.

IX.

Het tegenwoordig wisselrecht behoeft voorziening: het wetsontwerp dienaangaande door de Staats-Commissie, in 1879 tot herziening van het Wetboek van Koophandel benoemd, behoort deswege, behoudens geringe wijziging (weglating van artt. 1—4) tot wet te worden verheven.

X.

Algemeen stemrecht is, hoewel niet in strijd met art. 80 al. 1 der Grondwet, niet in 's lands belang.

XI.

Eene couponbelasting is in strijd met art. 176 der Grondwet; eene rentebelasting, te heffen van de Nederlandsche schuldeischers, daarentegen niet.

XII.

Tot de vereischten voor het duel behooren volgens het Wetboek van Strafrecht noch getuigen, noch voorwaarden.

XIII.

Het verleenen van gratie ter wille van feestelijke gelegenheden is in strijd met het doel van het instituut.

XIV.

Ten onrechte wordt in art. 450 W. v. S. hulpverzuim alleen strafbaar gesteld, wanneer het den dood van den hulpbehoevende tengevolge heeft.

HET LEERLINGCONTRACT.

HET LEERLINGCONTRACT.

AKADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap,

AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

DR. G. A. VAN HAMEL,

Hoogleeraar in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid,

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID,

TE VERDEDIGEN

OP DONDERDAG 2 JULI 1891 DES NAMIDDAGS TE 3 URE,

DOOR

CARL ADOLF ELIAS,

GEBOREN TE AMSTERDAM.

AMSTERDAM,

ROELOFFZEN & HÜBNER.

1891.

AAN MIJNEN VADER.

INHOUD.

INLEIDING.

Eene arbeiderswetgeving, zooals in de laatste jaren in vele Europeesche Staten tot stand is gekomen en waardoor men naar de oplossing van het arbeidersvraagstuk gestreefd heeft, zoekt men in ons vaderland nog tevergeefs. Behalve de wet van 5 Mei 1889, Staatsblad n°. 48, houdende bepalingen tot het tegengaan van overmatigen en gevaarlijken arbeid van jeugdige personen en van vrouwen, waarbij de onvolledige wet van 19 Sept. 1874, Staatsblad n°. 130, betreffende den overmatigen arbeid en de verwaarloozing van kinderen, werd ingetrokken, is door den wetgever geen verdere stap op dit, zoozeer regeling behoevend, gebied gedaan.

Waar men getracht heeft den toestand der arbeiders wettelijk te regelen, steeds werd bemerkt, dat vooral de opleiding tot arbeider, het leerlingwezen, noodig herziening en wettelijke regeling behoefde; ingrijpende bepalingen dit punt betreffende worden dan ook in alle arbeiderswetgevingen aangetroffen.

Niettegenstaande den dringenden en telkens geuitten wensch van vele industrieelen is ook in deze zaak de wetgever bij ons niet actief opgetreden, zoodat eenige groote instellingen als de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek te Delft, de Machinefabriek van Gebrs. Stork en Co, [1]) zich genoodzaakt hebben gezien zelve, ieder voor zich, eene volledige regeling voor de opleiding van leerlingen in hare werkplaatsen in te voeren.

---

[1]) Deze regelingen zijn opgenomen in het Verslag over de opleiding van leerlingen in handwerk, ambacht en fabriek van de commissie, benoemd door de Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland, de Nederl. Maatij. tot bevordering van Nijverheid, de Maatschappij tot Nut van het Algemeen en het Algemeen Nederl. Werkliedenverbond, pag. 26 s. q. q.

Maar niet alleen van regeeringswege, ook van particuliere zijde heeft men zich nog weinig aan deze, voor de industrie toch zoo belangrijke, zaak gelegen laten liggen. De geheele lectuur over de opleiding van leerlingen in ons land bestaat, voorzoover ik na vele pogingen heb kunnen saambrengen, uit slechts 2 geschriften, n.l.:

1°. Een verslag over de opleiding van leerlingen in handwerk, ambacht en fabriek door eene commissie, bestaande uit de heeren Mr. B. H. Pekelharing, voorzitter; B. H. Heldt, secretaris; J. R. de Kruyff, Jhr. F. Backer, F. A. Hoeker, J. H. W. Kemman, J. F. Meursing, G. A. A. Middelberg, A. Post, J. Weelink, J. Wijdoogen, F. H. van Malsen, R. A. de Monchy, C. G. L. Koolemans Beynen, welke benoemd zijn door de Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland, de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid, de Maatschappij tot Nut van het Algemeen en het Algemeen Nederlandsche Werkliedenverbond. Uitgekomen in 1884 bij Gebr. Belinfante te 's Gravenhage.

2°. Een opstel van de hand van den Heer G. A. A. Middelberg, getiteld: de Handwerksleer-

ling, in den Volksalmanak van het jaar 1887 der Maatschappij tot Nut van het Algemeen.

De buitenlandsche lectuur is gelukkig veel uitgebreider en vooral de nieuwe wetgevingen zooals in Frankrijk, Duitschland, Oostenrijk en Hongarije geven gelegenheid te over de vele quaesties, die zich bij dit onderwerp opdoen, van verschillende zijden te beschouwen en zoodoende bouwstoffen voor eene wettelijke regeling te verzamelen.

Niet zonder moeite ben ik er in geslaagd de verschillende buitenlandsche geschriften, die over dit onderwerp uitgekomen zijn, op te sporen en te verzamelen. Ik zal derhalve achter mijn opstel een opgave doen van alle werken door mij geraadpleegd en hoop zoodoende nog van eenig nut te kunnen zijn, zoo meer bekwame handen dan mij, in deze mijne eerste proeve op het gebied der rechtswetenschap, ten dienste stonden, zich nog eens met deze zaak zouden willen bezig houden.

I.

Reeds in de grijze oudheid heeft men behoefte gehad het leerlingwezen aan bindende voorschriften te onderwerpen; dit blijkt ten duidelijkste uit eene aanhaling uit het Hindoewetboek, Yajnavalkaya getiteld (lib. II § 184), die wij bij Hayem et Périn, Traité de l'apprentissage (p. XIV), aantreffen en als volgt luidt: »Een leerling, *çilpin*, zelfs als hij reeds zijn ambacht kent, zal in het huis van den meester blijven tot na afloop van den overeengekomen tijd, door den meester van het noodige voor zijn onderhoud voorzien wordende en aan dezen uitkeerende wat hij zal verdienen.«

Het bovengenoemde wetboek dateert uit omstreeks 300 jaar voor de geboorte van J. C.; ook in den tegenwoordigen tijd wordt zulks nog dikwijls overeengekomen.

Hoe interessant het overigens ook moge wezen, om bij alle volken der oudheid een onderzoek in

te stellen naar de maatschappelijke verhoudingen, waarin zich de handwerkslieden bij hen bevonden, en de regelen, die dienaangaande vastgesteld waren, het zou ons hier te ver voeren ze te vermelden, te meer daar dengene, welke speciaal op het leerlingwezen van toepassing zouden zijn, geene belangrijke plaats zoude behoeven ingeruimd te worden, aangezien ze zeer onbeduidend zijn. Voor belangstellenden verwijs ik naar bovenaangehaald werk van Hayem et Périn en naar een opstel van dezelfden, getiteld: »Étude historique sur l'apprentissage", in de aflev. 1 en 2, jaargang 1868, van het »Bulletin de la Société de protection des apprentis et des enfants employés dans les manufactures".

Van meer gewicht is het een onderzoek in te stellen naar de regeling van het leerlingwezen bij de gilden. Wat zijn gilden? Brentano geeft de volgende definitie:

»Gilden zijn broederlijke vereenigingen, die in tijdperken van overgang bij de oplossing van een bestaan hebbende maatschappelijke ordening zich vormen onder hen, die onder dien toestand lijden, om door gemeenschappelijke krachten dat lijden te

verlichten en zoo mogelijk te doen ophouden.« Volgens deze definitie zijn de gilden niet slechts eens ontstaan, maar hebben zij reeds meermalen moeten bestaan. Wij zullen ons echter slechts bezig houden met die gilden, die zich in den tijd der stedenopkomst gevormd hebben, ten einde eene macht te vormen tegenover de roofridders buiten, en de overige adellijken binnen hunne vesten. Van zelf sloten zich, diegenen, die hetzelfde ambacht uitoefenden bijeen en zoo ontstonden de handwerkersgilden. Hun hoofdstreven was autonomie. Om dit te bereiken moesten allen, die hetzelfde ambacht uitoefenden, zich aaneengesloten houden; het afgescheiden werken buiten het gild was dan ook niet geoorloofd, en dit verbod kon, dank zij de meer en meer toenemende macht der gilden, streng gehandhaafd worden. Goedkeuring van de regeerende vorsten was echter noodig, en deze werd dan ook door middel van dikwijls groote sommen gelds verkregen. In Italië ging dit echter niet zonder bloedige opstanden: de handwerkersgilden der Lombardische steden slaagden er in om in de 13e eeuw, na heftigen strijd, den stedelijken adel te verdrijven of althans van zijne macht te ontzetten,

terwijl zij haar op zichzelve overbrachten. Ook in Frankrijk en België had een hevige strijd om de autonomie plaats, de gilden bleven echter overwinnaars.

De buitensporigheden door deze bedreven deden de vorsten de teugels van het stedelijk bewind langzamerhand weer in handen nemen en door de bailles en prevots, die zij, quasi onder voorwendsel van een toezicht te houden, zonden, werd de volkomen autonomie langzaam maar zeker weer in min of meer knellende banden geslagen.

De handwerkersgilden dier tijden verzekerden, niet alleen door voortdurenden arbeid, steeds goede verdiensten aan hare leden, maar tevens werd door hen een politietoezicht op de uitoefening van het handwerk gehouden. Hunne reglementen werden, in het belang van het ambacht zelve, stiptelijk nagekomen. Twisten, tusschen gildebroeders ontstaan, werden door eene commissie, bestaande uit den Hoofdman met een paar andere leden, beslecht, terwijl de hoofdbestuursmacht zich bij de Algemeene vergadering bevond, die minstens 4 maal 's jaars, doch in sommige gilden zelfs wekelijks samen kwam. Hoofdvereischte voor het uitoefenen van een ambacht was het burgerschap van de plaats,

waar men zich wilde vestigen, en onbesmette levenswandel; hierbij behoorde zich eene bijzondere mate van bekwaamheid aan te sluiten: Vandaar een voor elk gild vastgestelde leertijd.

Eerst na verloop van dien leertijd kon men »gezel" worden en dan aanvankelijk direct, doch later gewoonlijk eerst na een bepaald aantal jaren in den vreemde als zoodanig werkzaam te zijn geweest, door het vervaardigen van een moeilijk meesterstuk den titel van meester verwerven.

Alle gildebroeders hadden hun ambacht lief, het was eene eer het te mogen uitoefenen, en niemand dacht er aan, zooals men thans helaas maar al te veel ziet, den arbeid als een vernederend iets, een noodzakelijk kwaad, te beschouwen. De opname van leerlingen geschiedde buitengewoon plechtig, de verschillende gebruiken bij het aannemen van het novitiaat bij eene geestelijke orde had men zich tot voorbeeld gesteld. De leerling werd vervolgens aan een meester toegewezen en deze nam hem in zijn huis op. Zijne leerlingen tot geoefende en bekende meesters op te leiden achtte men van het grootste belang. Eerst in later jaren toen het aantal gezellen dermate toenam,

dat lang niet ieder meer den meestertitel kon verwerven, zien wij ook de opvoeding der leerlingen verwaarloozen. Besteedde in den beginne van den gildentijd een leermeester niet al zijne zorg aan de opvoeding van een bij hem in de leer gedanen jongen man, spoedig werd hem dit van wege het gild onder het oog gebracht, en hem, zoo hij zich niet verbeterde, het recht van leerlingen aan te kweeken ontzegd. Dit scherpe toezicht verviel met de langzame ontaarding der gilden zelve.

Men begon in zijne leerlingen toekomstige concurrenten te zien en niet alle, meer bijzondere, kunstgrepen werden aangeleerd. Het principe der erfelijkheid kwam op: zonen en neven van gildemeesters konden gemakkelijker den meestertitel verwerven: hun leer- en gezellentijd werd verkort en zoo ontaardt het leveren van een meesterstuk in niets dan eene geldkwestie. Wie zijnen gilderechters voor de beoordeeling niet het noodige toedeelde was zeker afgewezen te worden.

Het gehalte der leermeesters nam gelijkmatig af. Hoe langer hoe meer groeide de ontevredenheid over de gilde-inrichting aan; terwijl de gildenmeesters gemakkelijk en losbandig voortleefden,

hadden de gezellen moeite eene plaats te bekomen en waren zij dikwijls de bitterste armoede ten prooi. De leerlingen werden voor allerlei huiselijke bezigheden gebruikt en hoewel hun toestand dus ook veel verminderd was, trad het groote euvel van tegenwoordig, contractbreuk, nog niet op, want opname in het gild werd dan onmogelijk; en met ijzeren hand werd het verbod, om buiten een gild een gildeambacht uit te oefenen gehandhaafd. Ieder gildebroeder had het recht de werkplaats van zoodanigen overtreder binnen te dringen, en al zijne werktuigen of, wat ook maar tot de uitoefening van zijn handwerk behoorde, mede te voeren.

De leerling-contracten werden gewoonlijk schriftelijk in den vorm van oirkonden gesloten en dikwijls in het stadsarchief bewaard, zooals ook blijkt uit de volgende twee, die ik gevonden heb in een werkje van Dr. Otto Rüdiger: »Nachtrag zu den ältesten Hamburgischen Zunftrollen und Brüderschaftsstatuten.”

Ter vergelijking der eischen die toenmaals en die, welke thans, zooals later uit het vervolg zal blijken, aan een leerlingcontract gesteld worden, heb ik niet geaarzeld ze hier in hun geheel over te nemen:

Contract van een glazenmakersleerling

Anno 1319. [1])

Hermannus Glaswarthe recepit puerum Jacobi Planslagere cum sex marcis denariorum sub hac forma:

Dictum puerum pascet et vestiet per octo annos; quibus evolutis liber erit ipse puer a Hermanno predicto, sed infra dictos octo annos, idem puer faciet laborem Hermanni supradicti, et pecunia apud eundem Hermannum permanebit. Si vero contingeret, ipsum Hermannum infra dictos octo annos decedere, puero sic indocto, quod non posset opere suo panem et cere-

De glazenmaker Herman nam den knaap Jacob Planschlägers bij zich in huis op met 6 markpenningen, op de volgende voorwaarden:

Hij zal den gezegden knaap gedurende acht jaren voeden en kleeden, na verloop van dien tijd zal deze knaap vrij zijn van genoemden Herman, maar in die 8 jaren zal hij voor Herman arbeiden en zijn loon zal bij den zelfden Herman blijven. Mocht het echter geschieden, dat Herman binnen de 8 jaar stierf, wanneer de knaap nog zoo weinig

[1]) Het Latijn letterlijk overgenomen van het origineel.

visiam deservire, reddentur ei 6 marce supradicte. Sed si infra primum annum sepedictus puer decederet, tunc amicis proprioribus ejus tres marce debent reddi. Pro hac conditione idem Hermannus bona sua omnia que possidet et adhuc medio tempore possessurus est, obligavit.

geleerd heeft, dat hij met zijn arbeid zijn brood en bier niet verdienen kan, zoo zullen hem gezegden 6 marken teruggegeven worden.

Mocht de knaap echter in het eerste jaar sterven dan zullen 3 marken aan zijne naaste verwanten gegeven worden. Daarvoor heeft Herman al zijne goederen verpand, die hij bezit en later nog in zijn bezit zal krijgen.

(Aus dem »Hamb. Schuldbuch." Stadtarchiv).

Het tweede is van een goudsmidsleerling en veel kleiner, bepalingen omtrent de oplossing van het contract door den dood treft men er niet in aan. De leertijd is slechts 6 jaar.

Anno 1303, Junij.

Buteko aurifaber debet Henrico filio Wunnowen 11 marcas denariorum, pro quibus fovebit et vestiet dictum Hinricum et instruet artem suam fideliter ad sex annos; quibus retroactis restituet dicto Henrico pecuniam memoratam. Actum Johannis et Pauli.

De goudsmid Buteko is Hendrik Wunnowszoon 11 markpenningen verschuldigd, waarvoor hij gezegden Hendrik voeden en kleeden zal, ook zal hij hem getrouwelijk zes jaar in zijn ambacht onderwijzen. Na verloop van dien tijd zal hij gezegden Hendrik genoemde som weer teruggeven. Geschied heden den 26 Junij.

Twee zaken: de grootindustrie en de tijdgeest waren het, die in den loop van de vorige eeuw eindelijk de opheffing der gilden tot stand brachten en ze daar, waar zij nog niet geheel afgeschaft werden, toch het grootste deel hunner macht wisten afhandig te maken.

Het principe van den »vrijen arbeid" door

Adam Smith in zijne »Wealth of nations« [1]) op de volgende wijze verkondigd, vond grooten bijval. »Evenals het eigendom, schrijft Smith, dat een ieder op zijn eigen arbeid heeft, de oorspronkelijke bron van elk eigendom is, zoo is het ook het billijkste en het onkwetsbaarste. Het vermogen van den arme ligt in de kracht en de bekwaamheid zijner handen. Hem te verhinderen deze, zooals het hem goeddunkt, zonder benadeeling van zijnen naaste te gebruiken, is eene openbare kwetsing van het heiligste eigendom. Het is eene openbare inbreuk op de rechtvaardige vrijheid, zoowel van den arbeider als van diegene, die geneigd zijn hem werk te verschaffen. Even goed als het den een verhindert te werken, wat hem goeddunkt, zoo verhindert het den andere dien arbeid te geven, dien zij voor geschikt houden. De beoordeeling of iemand tot den een of anderen arbeid geschikt is, kan toch zonder twijfel aan het goeddunken van den arbeidgever overgelaten worden, wiens belangen er zoozeer mede gemoeid zijn. De geaffecteerde bezorgdheid des wetgevers, dat de arbeid-

[1]) Zie A. Smith: The Wealth of nations II, 10 part. 9.

gevers eens een verkeerden persoon, die niet geschikt is, hun arbeid zullen opdragen, is even onbeschaamd als drukkend.«

Daarbij kwamen nog de langdurige twisten tusschen twee of meer gilden ter juiste afbakening der grenzen van elk ambacht; dit gaf aanleiding tot jarenlange processen, terwijl het er toe bijdroeg het publiek in zijne vooroordeelen tegen de gilden te staven, daar men dank zij die haarkloverijen zich genoodzaakt zag voor eene eenvoudige zaak, zich in plaats van tot een, tot twee of meer, tot verschillende gilden behoorende meesters te wenden, wat niet weinig tot eene verhoogde prijs bijdroeg.

De opkomst der grootindustrie echter en met haar van vele nieuwe ambachten is en blijft de hoofdoorzaak van den ondergang der gilden. De fabrikanten toch behoorden tot geen gild en behoefden zich derhalve volstrekt niet aan de knellende banden, waarmee dit gewoon was zijne leden te omspannen, te storen. Door de buitengewone toename der productie en de hoe langer hoe verder doorgedreven arbeidsverdeeling waren zij in staat veel goedkooper te werken; het publiek

draalde niet met aan hen zijne clandisie te schenken.

Frankrijk was het eerste land dat de gilden formeel opgeheven verklaarde. Niet alleen adel en geestelijkheid, maar ook de gilden moesten hunne privilegies op het altaar des vaderlands ten offer brengen Den 4e Aug. 1789 was de gedenkwaardige dag waarop de gilden in Frankrijk hadden opgehouden te bestaan.

Ons vaderland volgde betrekkelijk spoedig dit voorbeeld. Art. 53 der burgerlijke en staatkundige grondregels van de staatsregeling van 1798, luidt n.l. als volgt:

»Bij de aanneming der staatsregeling worden vervallen verklaard alle gilden, corporaties of broederschappen van neringen, ambachten of fabrieken.

Ook heeft ieder burger, in welke plaats woonachtig, het recht zoodanige Fabriek of Trafiek op te richten, of zoodanig eerlijk bedrijf aan te vangen als hij verkiezen zal.

Het Vertegenwoordigend Lichaam zorgt, dat de goede orde het gemak en gerief der ingezetenen, ten dezen opzichte worden verzekerd.»

Andere rijken volgden eerst veel later dit voor-

beeld, zoo Oostenrijk eerst in 1859, Duitschland in 1869. In Engeland waren de toestanden geheel anders dan in de rijken op het vaste land. [1]) Voor de verschillende industriën zijn in onderscheidene wetten afzonderlijke regels gesteld. [2]) De bepalingen betreffende het leerlingwezen zijn echter niet bijzonder volledig; eene afzonderlijke bespreking kan derhalve hier achterwege gelaten worden. Opmerking verdient echter, dat veronachtzaming van een leerling door zijn leermeester eene strafrechterlijke overtreding is, die met hooge boete gestraft wordt. [3])

Wat zijn de gevolgen geweest voor het leerlingwezen van de afschaffing der gilden? Het antwoord moet helaas verre van gunstig luiden; schrijvers en industrieelen, allen, haast onverdeeld, zijn het

---

[1]) Zie voor de geschiedenis van het leerlingwezen in Engeland, Brentano: Gutachten, veröffentlicht vom Verein für Social. Polit. p. I.

[2]) De verschillende wetten zijn te vinden in: Die Englische Fabriken- und Werkstätten-Gesetzgebung unter Vergleichung mit der Deutsche Gewerbe-Ordnung von Dr. F. Dronke.

[3]) Zie Dronke op cit. p. 94.

er over eens, dat de volkomen arbeid-vrijheid, wat de opleiding van leerlingen in ambacht en fabriek betreft, slecht heeft gewerkt. Van daar dan ook, dat men schier overal er toe is moeten komen, wettelijke regelingen dienaangaande te treffen. Slecht onderwezen leerlingen geven slechte arbeiders, slechte meesters, en zoo men er niet voor zorgde een zoodanigen achteruitgang der nijverheid bijtijds in zijne vaart te stuiten, zou die de noodlottigste gevolgen kunnen hebben.

Toen de gilden voor de algemeene vrije ambachtsuitoefening het veld hadden moeten ruimen, nam het schriftelijk sluiten van leerlingcontracten sterk af en niet alleen, dat de leerlingen zich niet gedwongen gevoelden de mondelinge afspraken met hunne leermeesters aangegaan, na te komen, ook schriftelijke overeenkomsten verbraken zij op dezelfde wijze. Zoodra slechts hooger loon in uitzicht werd gesteld, was het van de zijde des leerlings met contractstrouw gedaan.

Het overgaan van het eene ambacht tot het andere, dat vroeger in den gildentijd door den vastgestelden langen leertijd niet licht gebeurde, gaat thans gemakkelijk, dientengevolge maakt men

zich niet lang over de keus, welk ambacht geleerd zal worden, het hoofd moede en wordt veelal door de ouders slechts er naar gezien, waar het spoedigst iets te verdienen valt.

Ieder kan meester worden, doch niet ieder is begaafd, jongelieden voldoende op te leiden en zij, die zelfs volkomen voor hunne taak berekend zijn, vervullen die opzettelijk slecht. Wat toch is het geval? In den beginne van den leertijd kosten de leerlingen veel, zij verknoeien veel aan materieel en hun arbeid is niets waard, toch wordt gewoonlijk door de leermeesters reeds dadelijk eenig loon uitgekeerd, dat in verhouding te hoog, doch dat op het eind van den leertijd te gering is, zoodat dan de meester eerst vergoed krijgt, wat hij in den beginne te veel heeft uitgegeven. Zoodra echter de tijd is aangebroken, waarop de leerling meer geld voor zijn arbeid kan krijgen, dan bij zijn leermeester het geval is...... verbreekt hij eenvoudig zijn contract en gaat weg. Om dit nu te voorkomen leeren de meesters hun opzettelijk niet alles, maar gebruiken hen voor allerlei huisarbeid, waar zij zoodoende goedkooper doorgeholpen worden; tevens zullen aan een zoodanig slecht ontwikkeld

jongmensch minder spoedig voordeelige aanbiedingen gedaan worden.

Kost en inwoning, zedelijk toezicht enz. wordt heden bijna nooit meer door den leermeester gegeven en gehouden, en daar de ouders, dikwijls beiden in fabrieken werkzaam, evenmin toezicht kunnen houden, vervallen de jongelieden maar al te dikwijls reeds jong tot groote zedeloosheid en dronkenschap.

Het verlokkende denkbeeld van geheel vrij te zijn brengt hen veelal, nauwelijks uit de lagere volksschool ontslagen, als »jonge arbeiders« in de werkplaatsen der grootindustrie, te meer daar op deze wijze gewoonlijk in den beginne hooger loonen verdiend kunnen worden. Leerlingen worden daar niet zooveel aangetroffen, aangezien men, door het zoo ver mogelijk doorzetten der arbeidsverdeeling, in hoofdzaak slechts werklui noodig heeft, die met eenige bijzondere, spoedig aan te leeren, handgrepen bekend zijn. Die jeugdige arbeiders en niet volleerde weggeloopen leerlingen zijn het voornamelijk, die zich aansluiten bij het kamp der ontevredenen, van hen, die alles ondersteboven willen keeren doch zelve niet in staat zouden zijn er het minste deel ook maar van op te bouwen. Niets geleerd

hebbende kunnen zij zich nimmer hooger loonen bedingen; komt daarbij nog een dikwijls vroeg tijdig huwelijk, dan is hunne ellende voltooid en zijn zij voor goed van elke verhooging van het peil, waarop zij stonden uitgesloten, om steeds dieper te vallen.

Wordt aan dezen toestand geen paal en perk gesteld zoo moet het handwerk, de klein-industrie, geheel te niet gaan en zulks zou hoogst nadeelig wezen. De groot-industrie kan niet buiten een grooter of kleiner aantal bekwame handwerkslieden, die ten volle van hun ambacht op de hoogte zijn. Hoe prachtig en grootsch de uitvindingen op technisch en mechanisch gebied ook zijn mogen, dergelijke denkende arbeidskracht is toch nog steeds onmisbaar.

Die bekwame krachten moeten gerecruteerd worden uit de klein-industrie, de handwerkersklasse, en opdat deze niet onderga, moet zij bestaan uit lieden, die liefde tot hun vak hebben en door degelijker en fijner afwerking hunner producten, recht hebben op de noodzakelijk hoogere prijs, die zij moeten bedingen boven de goederen door de groot-industrie ter markt gebracht. Een goed en

degelijk georganiseerd leerlingwezen is, ik durf haast gerust zeggen het eenige middel om dezen stand in het leven te houden. Zulks kan niet alleen aan privaatbemoeiingen overgelaten worden, staatszorg is in deze noodzakelijk en heeft dan ook in vele landen reeds plaats gehad. Op welke wijze zulks is geschied, wensch ik in een volgend hoofdstuk te behandelen.

II.

De staatszorg met betrekking tot het leerlingwezen zal zich moeten uiten in eene wettelijke regeling van het leerlingcontract. Die regeling zal derhalve bepalingen behooren in te houden:

1e betreffende den aard vorm en inhoud van het contract;

2e » de contracteerende partijen;

a. den leermeester;

b. den leerling en zij, die hem bij minderjarigheid bijstaan;

3e » het te niet gaan van het contract;

4e » de sanctie;

5e » de competentie in de jurisdictie.

1e. Aard, vorm en inhoud van het contract.

Het leerlingcontract is eene overeenkomst, waarbij een fabrikant, werkbaas of werkman zich verbindt een persoon geleidelijk en volkomen in een of meer bedrijven te onderwijzen, terwijl die persoon van zijne kant zich verbindt voor hem te werken; het een en ander overeenkomstig de door beide partijen vastgestelde voorwaarden en gedurende een bepaalden tijd.

Uit deze definitie, die in hoofdzaak overeenkomt met degene, die door de verschillende buitenlandsche auteurs en de Fransche wet van 22 Jan. 1851 gegeven wordt, blijkt, dat het leerlingcontract behoort tot de Synallagmatische overeenkomsten, aangezien elk van beide partijen zich verbindt jegens de andere eenige diensten te praesteeren. Het nadert zeer dicht bij de overeenkomst van huur en verhuur van diensten. Door Hayem en Périn [1]) wordt het ook verwant geacht aan koop en verkoop en ruil, »voor zoover de meester zich verbindt zijne lessen, zorgen en dikwijls ook andere

[1]) Traité du contrat de l'apprentissage p. 28.

diensten aan den leerling te bewijzen ter vergoeding der hem toegezegde diensten." Duval Arnould [1]) zegt hieromtrent m. i. terecht: »On a rapproché aussi le contrat de l'apprentissage de la vente, nous ne voyons pas pourquoi; et de l'échange sans doute parceque le caractère commutatif y apparait nettement. En tout cas, cela est, croyons nous, sans aucune conséquence pratique."

Het privaatrechterlijk karakter van het leerlingcontract, hoewel over het algemeen erkend, vindt geen algemeenen bijval; met name Jul. Schulze [2]) komt er tegen op en wenscht het tot het publiek recht gerekend te zien: »weil der Arbeitsvertrag nicht so wie die meisten anderen Verträge ein gegenseitiges Erfüllungsinteresse und eine gegegenseitige Erzwingbarkeit in sich selbst trägt, sowie ferner darum, weil denn doch eine würdige Auffassung der Arbeit nicht denkbar ist, ohne dasz, den auf sie bezüglichen Rechtsverhältnissen eine gewisse heiligkeit beigelegt werde." Bij geen anderen auteur heb ik sympathie voor deze opvatting ge-

---

[1]) Apprentis et jeunes ouvriers p. 32.

[2]) Das heutige gewerbliche lehrlingswesen p. 47.

vonden, trouwens dat er geen »gegenseitiges Erfüllingsinteresse" aanwezig zou zijn, is zoo goed als ondenkbaar; hoogst zelden worden in het maatschappelijk verkeer alleen uit goedertierenheid verbintenissen aangegaan.

Gelijk in alle andere gevallen is vooral ook hier bij uitstek de schriftelijke vorm bij het aangaan van het contract boven den mondelinge te verkiezen. Eene overeenkomst, waarbij gewoonlijk slechts eene doch somtijds beide partijen tot de geringere klassen der maatschappij behooren, wordt zooals ook uit de practijk blijkt, zoo zij slechts mondeling is aangegaan, de meeste malen willekeurig verbroken, zoodra slechts eenig voordeel door eene dusdanige handeling is te verkrijgen, daar partijen veelal geheel niet begrepen of onthouden hebben, waartoe zij zich verbonden.

De langzame en kostbare rechtspleging doet daarenboven den contractbreukige maar al te veel ongestraft blijven. Hongarije heeft dan ook in zijn Gewerbegesetz van 1872 [1]) den schriftelijken vorm bepaald verplichtend gesteld. Ook in Engeland

---

[1]) § 41.

moeten de leerlingcontracten steeds schriftelijk worden aangegaan; Frankrijk, Oostenrijk en Duitschland [1]) laten beide vormen toe. Oostenrijk eischt echter, dat mondelinge overeenkomsten, hetzij tegenover het bestuur der vakvereeniging, waartoe de meester behoort, hetzij voor den gemeenteambtenaar aangegaan worden en daar dadelijk in een bepaald register ingeschreven. Dergelijke bepaling wordt in de Fransche en Duitsche wetgeving gemist; wel wordt in de laatste aan de schriftelijke aangegane overeenkomsten eenig voordeel toegekend: D. G. O. § 130. »Verläszt der Lehrling in einem durch dies Gesetz nicht vorgesehenen Falle ohne Zustimmung des Lehrherrn die Lehre, so kann letzterer den Anspruch auf Rückkehr des Lehrlings nur geltend machen, wenn der Lehrvertrag schriftlich geschlossen ist. Die Polizeibehörde kann in diesem Falle auf Antrag des Lehrherrn den Lehrling anhalten, so lange in der Lehre zu verbleiben, als durch gerichtliches Urtheil das Lehrverhältnisz nicht für

---

[1]) Fransche Wet v. 22 Jan. 1851 art. 2. Oesterr. Gewerbe-Ordnung § 99. Deutsche Gewerbe-Ordnung ex art. 130 en 132.

aufgelöst erklärt ist. Der Antrag is nur zulässig, wenn er binnen einer Woche nach dem Austritte des Lehrlings gestellt ist. Im Falle der Weigerung kann die Polizeibehörde den Lehrling zwangsweise zurückführen lassen, oder durch Androhung von Geldstrafe bis zu 50 Mark oder Haft bis zu 5 tagen zur Rückkehr ihn anhalten.« Ook § 132 verleent een voordeel aan het schriftelijk afgesloten contract, n.l. bij binnentijds te niet gaan van het contract, kan door den leermeester of den leerling slechts een eisch tot schadevergoeding ingesteld worden, zoo het contract schriftelijk aangegaan was.

Het Duitsche regeeringsontwerp vorderde de schriftelijke afsluiting, doch tengevolge van de heeren Stephani en Braun, leden van den Rijksdag, werden de desbetreffende §§ afgestemd op grond van eene onregelmatigheid, die daardoor tot stand zou komen, aangezien aan andere privaatrechterlijke overeenkomsten niet dezelfde eisch gesteld was. Bij het groote belang dat bestaat om contractbreuk langs alle wegen tegen te gaan en alle middelen daartoe te gebruiken mag echter eene dergelijke reden niet van zulk gewicht geacht worden, als in Duitschland geschied is.

Doch de schriftelijke vorm alleen is nog niet voldoende om een contract boven allen twijfel te verheffen, registratie behoort de tweede eisch te zijn en wel registratie tegen een vast en niet te hoog recht, hetzij op de secretarie van het gemeentebestuur, hetzij op de griffie van het kantongerecht, waaronder de plaats, waar de verbintenis is aangegaan, ressorteert. Zoodoende zal er steeds een exemplaar van het contract aanwezig zijn, waarvan inhoud en datum vast staan en waaraan dienaangaande dus niet getornd zal kunnen worden. Alleen Oostenrijk [1]) schrijft zulks voor, terwijl de Fransche wet van 1851 het facultatief stelt (art. 2 al. 3). »Les notaires, les secrétaires des conseils des Prud'hommes et les greffiers de justice de paix peuvent reçevoir l'acte d'apprentissage.

De Oostenrijksche wet geeft daarenboven het navolgenswaardige voorbeeld van ontheffing van zegelrecht [2]). Deze beide eischen zijn dan ook overgenomen in het ontwerp van eene wet op het leerlingwezen, vermeld in het rapport over de oplei-

---

[1]) Oesterr. Gewerbe-Ordnung § 99.

[2]) id.

ding van leerlingen door de commissie, die benoemd is door de Vereeniging tot Bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland, de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering van Nijverheid, de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en het Algemeen Nederlandsche Werkliedenverbond.

Gaan wij nu over tot den inhoud van het contract, dan rijst dadelijk de vraag: Moet de inhoud wettelijk geregeld worden, door eenige bepaalde vereischten te stellen, of zal de inhoud geheel aan partijen worden overgelaten? Ik geloof dat wettelijke vaststelling aanbeveling verdient en het voorbeeld van de Fransche en Oostenrijksche wetgevingen moet gevolgd worden [1]), waardoor gebruik van alom verkrijgbare gedrukte formulieren, zooals in Wurtemberg in groote mate geschiedt, in de hand zal gewerkt worden en er dientengevolge vele onduidelijke, dikwijls reeds van den oorsprong af aan op chicane berekende, contracten zullen voorkomen worden. Tevens zouden dergelijke formulieren waarschijnlijk niet weinig tot de

---

[1]) Fr. wet van 1851 art. 3. Oesterr. Gewerbe-Ordnung § 99.

toeneming van het aantal leerlingcontracten bijdragen; daar partijen veelal niet in staat zullen zijn eigenhandig deugdelijke contracten op te stellen en het eenmaal in den volksaard ligt zich alleen in den uitersten nood tot een rechtsgeleerde te wenden en diens hulp in te roepen.

Wenschelijk ware het derhalve door de wet te doen bepalen, dat elk leerlingcontract zal moeten inhouden:

1e. naam, voornaam, ouderdom, beroep en woonplaats van den leermeester;

2e. naam, voornaam, ouderdom en woonplaats van den leerling;

3e. naam, voornaam en woonplaats der ouders, voogden of door ouders of voogden gemachtigden, als de leerling minderjarig is;

4e. het bedrijf waarvoor de leerling in de leer gaat;

5e. den duur van den leertijd en van den proeftijd,

6e. bepalingen omtrent het leergeld, kost, inwoning enz.

7e. den datum, waarop het contract is aangegaan;

8e. onderteekening van den patroon en van den vertegenwoordiger van den leerling, of, zoo deze meerderjarig is, van hem zelf.

Hetgeen onder 1e, 2e, 3e en 4e vereischt wordt, behoeft geene nadere toelichting. Wat den duur aangaat, behoort echter het volgende opgemerkt te worden: deze dient zoo kort mogelijk te zijn en vooral moet er voor gewaakt worden, dat in die gevallen, waar de leerling geen leergeld betaalt, doch zijn arbeid als aequivalent geldt, de leermeester den duur van het contract niet bovenmatig lang stelt, ten einde zoo meer voordeel te kunnen genieten. Vroeger jaren was het nl. gebruikelijk den leermeester eene som gelds, die dan tevens de vergoeding voor kost en inwoning inhield, als leergeld te betalen. Langzamerhand is echter de gewoonte om de leerlingen bij zich in den huiselijken kring op te nemen, in onbruik geraakt; den leerlingen wordt door hun meester wekelijks daarvoor in de plaats een gering kostgeld uitbetaald. Bovendien bieden zich na de afschaffing der gilden telkens minder gegoede burgerjongens als leerlingen aan, zoodat meestal van de betaling van eenige leersom niets kan inkomen en

de meester zich dus langs anderen weg voor zijne moeite en het nadeel aan materieel, dat in den beginne natuurlijk onvermijdelijk is, moet zien schadeloos te stellen. Gewoonlijk geschiedt dit op de volgende wijze: de leerling verdient dadelijk eenig loon, dat in den beginne te hoog is, doch dat, hoewel het opklimt, aan het eind van zijn leertijd, dus op den tijd dat zijn werk met dat van een volleerd werkman op een lijn gesteld kan worden, altijd ver beneden ($\frac{1}{3}$) het normale loon van een gezel blijft.

Een lange leertijd is bovendien veelal de reden van contractbreuk. De verleiding moet den leerling niet te groot gemaakt worden, en de tijd, gedurende welken hij reeds inderdaad werkman, als leerling gebonden is, tot een minimum teruggebracht worden.

Reeds Adam Smith [1]) komt sterk op tegen lange leertijden en wel om 4 redenen:

1e. omdat lange leertijd niets helpt tegen slechte productie, want slechtheid komt meer voort uit bedrog dan uit onbedrevenheid en tegen

---

[1]) Brentano: Gutachten veröffentlicht vom Verein für Socialpolitik 1875.

bedrog zou zelfs de langste leertijd niet baten;

2e. heeft lange leertijd volstrekt niet de uitwerking jonge lieden tot vlijt aan te sporen. Een tegen stukloon aangenomen werkman is ijverig, omdat hij van zijne vlijt voordeel trékt; de zonder loon of tegen laag loon arbeidende leerling is traag, omdat hij geene bijzondere reden heeft anders te zijn;

3e. is een lange leertijd over het algemeen onnoodig, omdat men de techniek van een ambacht in weinige weken, ja soms zelfs in eenige dagen, kan leeren. De noodige oefening echter zal een jonge man, die overeenkomstig den arbeid, dien hij verricht, betaald wordt, en vergoeden moet, wat hij door zijne onbedrevenheid en ongeschiktheid verloren doet gaan, spoediger verkrijgen dan een leerling, die geene reden heeft zich te haasten om een flink werkman te worden;

4e. is een gedwongen lange leertijd hinderlijk voor hen, die van een achteruitgaand tot een opkomend ambacht wenschen over te gaan.

Hoewel men bij het beschouwen dier gronden niet moet vergeten, dat Adam Smith tegen de Engelsche toestanden van zijn tijd optreedt en

daar steeds een 7jarige leertijd werd vereischt, is er toch nog veel in wat nadere overweging verdient en als ernstige waarschuwing tegen het vaststellen van lange leertijden kan gelden.

Het vaststellen van één maximum als wettelijke duur kan echter ook geene aanbeveling verdienen met het oog op de zoozeer verschillende eischen in de onderscheidene ambachten. De Oostenrijksche wet bepaalt zulks wel [1]). Maar al te licht zou een dergelijke maatregel voor vele ambachten juist tot overlange leertijden aanleiding geven.

Bij de bepaling van een duur behoort tevens eene bepaling omtrent een proeftijd gesteld te worden. De buitenlandsche wetgevingen [2]) stellen alle een minimum proeftijd, terwijl het aan partijen overgelaten wordt dien desverkiezend te

---

[1]) Oesterr. Gew.-Ordnung § 98*a*.

[2]) Frankrijk: wet v. 22 Jan. 1851 art. 14. 2 maanden

Oesterr. Gew.-Ordn. § 99*a*. 1 maand.

Hongarije: wet v. 27 Febr. 1872 § 48 2 maanden.

Deutsche Gew.-Ordn. § 128 1 maand.

Ontwerp gemengde commissie (Ver. tot Bevordering v. Fabrieks- en Handwerksnijverheid) 1 maand minimum en 3 maanden maximum.

verlengen, terwijl bij ontbreken van eene bepaling dienaangaande dat wettelijk minimum zal gelden: schier overal is dat minimum op den tijd van 1 of 2 maanden bepaald.

Het nut van een dergelijken proeftijd valt niet weg te cijferen. De dikwijls zoo ondoordachte keuze van een ambacht door ouders, die er slechts op uit zijn zooveel en zoo spoedig mogelijk eenig voordeel van hunne kinderen te trekken en volstrekt niet letten op aanleg, bekwaamheid of lichamelijke ontwikkeling, maakt, dat het gekozen beroep in zeer vele gevallen volstrekt niet voor den knaap geschikt blijkt en zelfs al is dit het geval, vormen de karakters van leermeester en leerling dikwijls een dergelijk contrast, dat er aan samenwerken niet te denken valt. De duur van 1 maand wordt echter door sommigen [1]) te kort genoemd, deze wenschen hem tot op 3 maanden verlengd te zien, daar het volgens hen onmogelijk is, dat binnen het verloop van eene maand reeds de geschikt- of

---

[1]) O. a. gebleken bij de behandeling in de Kamer der fr. wet van 1851. Zie Hayem et Périn, Traité du contrat de l'apprentissage, p. 165.

ongeschiktheid genoegzaam blijke, daar het kind, door het nieuwe van den toestand aangetrokken, niet zoo spoedig zal klagen en veel lust bij den arbeid betoonen doch eerst later, wanneer het geheel met den loop van zaken vertrouwd zal zijn geraakt, men zal kunnen oordeelen of het er lust in heeft en er ook lichamelijk toe geschikt is. Deze redeneering is wel te rechtvaardigen, maar tegenover haar staat, dat het zeer ongunstig zou werken, verbintenissen zoo langen tijd onzeker en vernietigbaar te doen zijn en dat het bovendien aanleiding zou kunnen geven tot nog grootere lichtzinnigheid bij de keuze van een beroep. Vooral ook voor den leermeester zou het hoogst onrechtvaardig zijn, daar deze juist in dien eersten tijd de meeste kosten en moeiten maken moet, en zonder eenige schadevergoeding den leerling zou moeten laten trekken.

Ten einde te waken tegen het in eenig bedrijf plaatsen van lichamelijk daartoe ongeschikte jeugdige personen, houdt een Fransch wetsontwerp aangenomen door den Senaat en door de Chambre des Députés op den 7en Februari 1891, ter vervanging van de wet van 1874, de volgende bepalingen in, die ook op leerlingen toepasselijk zijn

en dus een aanhangsel vormen aan de wet van 1851: »Aucun enfant âgé de moins de seize ans ne pourra être admis au travail dans les établissements ci-dessus visés, (sc: usines, manufactures, minières et carrières, chantiers, ateliers et leurs dépendances de quelque nature que ce soit, publics ou privés, laïgues ou industriels, même lorsque ces établissements ont un caractère d'enseignement professionnel ou de bienfaisance), s'il n'est muni d'un certificat d'aptitude physique, délivré à titre gratuit par un des médecins chargés de la surveillance du premier âge ou l'un des médecins-inspecteurs des écoles."

Dat eene dergelijke bepaling ook in eene Nederl. wetgeving voorkwame, zou zeer wenschelijk zijn, het zal echter waarschijnlijk nog wel geruimen tijd duren eer zulks geschiedt, daar een corps van staatsdokters vooralsnog nog, wel voornamelijk om financieele redenen, niet in het leven zal geroepen worden.

Hetgeen onder 6e tot den inhoud behoort is reeds bij den duur behandeld. Datum en onderteekening zijn natuurlijk ook vereischten, welke niet gemist mogen worden. Er bestaat dikwijls strijd of de proeftijd moet gerekend worden van

af den datum in het contract genoemd of van dien, waarop de leerling in werkelijkheid in dienst is getreden, hetwelk somtijds wel eens een of twee dagen zal verschillen. Het eerstgenoemde is juist; volgde men den tweeden weg, dan zou veel wat men juist vast heeft willen stellen door wettelijke bepalingen, weer op losse schroeven gezet worden, te meer daar het natuurlijk niets dan een chicane zou zijn, om het contract om de eene of andere plotseling opkomende reden nog te kunnen verbreken [1]).

2e. De contracteerende partijen.

a. de leermeester.

Het principe van volkomen vrijheid in ambacht en industrie brengt met zich, dat een ieder zich, zonder voorafgaand onderzoek naar zijne bekwaam-

---

[1]) Zie Hayem et Périn, op cit. p. 168 een jugement du conseil des Prud'hommes de la Seine.

heid, als werkman of industrieel zal mogen vestigen en als zoodanig leerlingen houden, mits men verbintenissen moge aangaan. Dientengevolge zouden, zoo er geene bijzondere bepalingen vastgesteld werden, slechts van die bevoegdheid zijn uitgesloten:

1e. minderjarigen zonder handlichting;
2e. onder curatele gestelden;
3e. verkwisters;
4e. gehuwde vrouwen buiten medewerking harer echtgenooten, behalve indien zij als openbare koopvrouwen gevestigd waren.

De bepalingen hieromtrent in de buitenlandsche wetgevingen zijn gering. Vele zwijgen op dit punt geheel. Hongarije [1]) stelt als eenig vereischte, dat de leermeester een zelfstandig arbeider moet zijn, dat hierdoor veel kwaad onmogelijk gemaakt is kan nu juist niet gezegd worden. Oostenrijk is uitvoeriger; § 98 der Oesterr. Gew.-Ordnung luidt n.l.: Lehrlinge dürfen nur von solchen Gewerbsinhabern gehalten werden, welche selbst oder deren Stellvertreter die erforderlichen Fachkentnissen be-

---

[1]) Wet van 27 Februari 1872 § 39.

sitzen, um den Vorschriften des § 100 (inhoudende de plichten van den leermeester) im Betreff der gewerbliche Ausbildung der Lehrlinge nachkommen zu können.

»Jene Gewerbsinhaber, welche wegen eines Verbrechens überhaupt oder wegen eines aus Gewinnsucht begangenen oder gegen die öffentliche Sittlichkeit gerichteten Vergehens, oder einer derlei Übertretung verurtheilt wurden, dürfen gleich Jenen, welche nach § 137 das Recht, Lehrlinge zu halten entzogen wurde, minderjährige Lehrlinge weder aufnehmen noch die bereits aufgenommenen länger behalten.

In Fällen, in welchen ein Nachtheil oder Miszbrauch nicht zu besorgen ist, kann die Gewerbsbehörde den im al. 2 genannten Gewerbsinhabern die ausnahmsweise Bewilligüng zur aufnahme minderjährige Lehrlinge ertheilen.

De Fransche wet van 1851 [1]) is echter het uitvoerigste; niet alleen verbiedt zij uitdrukkelijk aan minderjarigen het houden van leerlingen en aan hen, die door een »crime« of misdrijf tegen de

---

[1]) Art. 4, 5 en 6.

zeden, of eenige andere misdrijven (art. 388, 401, 405, 406, 407, 408, 423 der C. P.) eene gevangenisstraf van meer dan 3 maanden hebben ondergaan, maar ook aan ongehuwde leermeesters of zij, die hunne vrouw hebben verloren, wordt het houden van minderjarige vrouwelijke leerlingen verboden. Dat deze maatregel verre van overbodig is, is ten duidelijkste gebleken uit de vele vonnissen der conseils des Prud'hommes over dit punt gewezen.

Tevens bevat genoemde Fransche wet nog eene bepaling [1]) omtrent den duur, gedurende welken leermeesters, die wegens misdrijven door den rechter van hun recht vervallen zijn verklaard, daarvan verstoken zullen blijven. Na 3 jaren in dezelfde gemeente hun verblijf gevestigd te hebben gehad, is herstel in dit recht mogelijk.

Hoewel ook elders een strafvonnis gewoonlijk het leerlingcontract verbreekt, wordt eene dergelijke nuttige en uitgebreide regeling aldaar niet aangetroffen.

Van verschillende zijden, met name in Duitschland,is er op aangedrongen ook hen ongeschikt te

[1]) Art. 7.

verklaren tot het sluiten van leerlingcontracten, die reeds een bepaald aantal leerlingen in dienst hebben. Gelukkig is daaraan echter geen gehoor gegeven. Het vaststellen van een geoorloofd aantal is dan ook niet mogelijk. Ten eerste zou voor ieder beroep afzonderlijk een getal bepaald moeten worden; ten tweede zou iemand, die in drukke jaren b. v. met 6 knechts werkt en dus b. v. 7 leerlingcontracten zou mogen sluiten, het volgende jaar misschien slechts een knecht in dienst kunnen hebben en dan terstond, tegen de wet in, veel te veel leerlingen houden, zoodat van duurzame voorkoming van een te groot aantal toch niets zou komen.

De verplichtingen van den leermeester zijn te splitsen in: *α*. die, welke uit den grond van het contract zelf voortkomen; en

β. die, welke het bijzondere gezag, dat de leermeester over zijn leerling uitoefent, hem oplegt, welk gezag min of meer dat der ouders nabij komt.

α. De hoofdverplichting van den meester bestaat, zooals van zelf spreekt, in het onderwijzen van zijne leerlingen in het door hem uitgeoefende ambacht. Doch dit alleen is nog niet voldoende, dat onderwijs moet, zooals de Fransche wet van

1851 art. 12 terecht eischt, »progressif et complet« zijn. Hij kan niet volstaan met den leerlingen slechts een tak van zijn handwerk, b. v. alleen de gemakkelijkste handgrepen, te leeren. Waar zulks geschiedt, moet het contract op klachte van den leerling of diens vertegenwoordiger verbroken kunnen worden; gevallen als in Duitschland voorgekomen zijn, dat b. v. een kleermakersleerling nooit iets anders in zijn leertijd verricht had dan knoopen aannaaien, behooren niet plaats te grijpen. Moet nu echter een leermeester, die in het bezit is van eene uitvinding, ook dat beroepsgeheim aan zijne leerlingen onderwijzen? Hoewel deze vraag voor het oogenblik nog van weinig belang voor ons land kan geacht worden, schijnt de tijd, waarop ook bij ons weer octrooien zullen ingevoerd worden, gelukkig niet zoo heel ver verwijderd meer te zijn, en daarom heeft zij het recht gesteld te worden. In Frankrijk wordt de leermeester van deze plicht ontheven en hebben de Conseils des Prud'hommes steeds in dien zin beslist. Eene dergelijke uitvinding kan terecht tot het eigendom, het kapitaal van den meester gerekend worden en dientengevolge moet den leerling het recht op een gebreve-

teerd fabrieksgeheim ontzegd worden. Eene uitvinding, die niet gebreveteerd is, is nog gemeen goed en dus gelijk aan gewone vakkennis; kennisgeving daarvan zou derhalve door de leerlingen geëischt kunnen worden. De jurisprudentie in Frankrijk heeft echter nog niet op dit onderscheid gelet [1]); of dit in andere landen wel geschiedt, ben ik niet te weten kunnen komen.

Het onderwijs behoeft m. i. niet persoonlijk door hem, die het contract onderteekend heeft, gegeven te worden.

In de Deutsche Gewerbe-Ordnung § 126 is dit uitdrukkelijk gezegd: »Er musz entweder selbst oder durch einen geeigneten dazu ausdrücklich bestimmten Vertreter die Ausbilding der Lehrlinge leiten«. Dit neemt echter niet weg, dat hij toch altijd het oppertoezicht moet houden en de aansprakelijke persoon blijft. Het zou het leerlingwezen voor de grootindustrie geheel onmogelijk maken, wanneer de onderteekenaar van het contract het zelf ten uitvoer zou moeten brengen. Ook in andere landen, waar hieromtrent geene

---

[1]) Hayem et Périn op cit. p. 135.

bijzondere bepaling in de wettelijke regeling aanwezig is, heeft men zich steeds tevreden gesteld zoo een ander het onderricht gaf, mits dit natuurlijk deugdelijk ware.

Uit de plicht tot onderwijzen volgt het verbod, den leerling te benuttigen bij andere bezigheden, dan die, waarin hij onderwezen behoort te worden. Vooral waar de leerlingen nog bij de leermeesters kost en inwoning genieten wordt hierover veelvuldig geklaagd. Duitsche berichtgevers melden zelfs, dat er meesters waren, die door een leerling vrouwelijke dienstboden uitspaarden en dan jongelingen al het huiswerk deden verrichten. Mogen dit ook uitzonderingen zijn, zeker is het, dat dikwijls misbruik gemaakt wordt; maar zoo dit niet te groot is, zal het vooral op jeugdigen leeftijd niet schaden daar zij, door in het gezin van hun meester opgenomen te zijn, aan een ordelijk ingetogen leven gewend raken. In de Fransche en Oostenrijksche wetgevingen [1]) is het verbod uitdrukkelijk opgenomen, doch eene dergelijke bepaling kan overbodig genoemd worden; waar het misbruik te grof wordt,

[1] Fransche wet van 1851 art 8. Oesterr. Gew.-Ordn. § 133.

zal toch steeds, op grond van niet nakoming der hoofdverplichting door den meester, het contract kunnen verbroken worden.

De derde en laatste der thans behandelde plichten is die tot uitreiking van een bewijs aan het einde van den leertijd. Hoewel men het er vrijwel algemeen over eens is, dat den leerling een bewijs van volbrachten leertijd behoorde uitgereikt te worden, is er veel strijd of dit zal geschieden na het maken van een proefwerk, zooals ook in den gildentijd gebruikelijk was. Juist echter aan de ontaarding der meesterstukken heeft het invoeren van proefwerk de geringe sympathie te danken. Vooralsnog zou het m. i. wenschelijk zijn het al of niet vervaardigen van proefstukken aan den vrijen wil van partijen over te laten, totdat uit de praktijk blijke, wat wenschelijker is: dat òf het proefwerk aansluit aan het theoretisch onderwijs (waarover later), òf aan het praktisch werk in de werkplaats, òf aan beide, en men dan kunne bepalen in welke verhouding. Het oordeel zou kunnen opgedragen worden aan personen door partijen te kiezen of aan een vaste, van gemeentewege aangestelde, commissie. Een groot voordeel van dergelijk

proefwerk zou zijn, dat het den meester een spoorslag ware, goed en deugdelijk onderwijs te verstrekken, maar er behoort dan ook voor gewaakt te worden, dat het niet wordt het vervaardigen van tentoonstellingsstukken en eene soort van examendressuur.

Ieder leerling zal trotsch zijn op een mooi getuigschrift; dus ook van deze zijde zou eene invoering zeker een middel zijn om niet alleen de vlijt te vergrooten, maar ook om de heillooze contractsbreuk te voorkomen. Dit is bewezen in de Zwitsersche enquête te Bazel [1]. Terwijl daar tevens de wensch geuit werd, het maken van een proefstuk wettelijk verbindend te stellen. Rechtstreeksche voordeelen mag men echter aan een dergelijk diploma niet toekennen, want het zou tegen alle regels der ambachtsvrijheid indruischen, zoo men het onafhankelijk uitoefenen van een beroep daarvan wilde doen afhangen. Waar een contract door rechterlijk vonnis verbroken wordt, moet de expeditie daarvan als bewijs, dat de leertijd

[1]) Ergebniss der in den Sektionen des Schweiz. Gewerbevereins gemachte Erhebungen betreffend das Lehrlungs- und Gesellenwesen pag. 14.

niet onwettig afgebroken was, dienen; gaat het contract op andere wijze tusschentijds te niet, zoo behoort de ambtenaar, die het geregistreerd heeft, de reden daarop te vermelden.

β. (Zie boven blz. 44). Tot deze tweede groep van verplichtingen van den leermeester zal men niet alleen die, welke als eene overdracht van de vaderlijke macht kunnen beschouwd worden, behooren te rekenen, maar tevens die, welke hem door eene wettelijke regeling opgelegd moeten worden en waaraan hij zich bij gebreke daarvan niet behoefde te storen. Zoodanige zijn: Het toezicht op het gedrag en de zeden van den minderjarigen leerling, zoowel in als buiten de werkplaats. Is de leerling bij hem aan huis en in de kost dan zal dit toezicht strenger dienen te zijn, daar dan het ouderlijk toezicht geheel ontbreekt en deze plicht zwaarder weegt. Men mag het zeker wel een hoofdreden van den achteruitgang van den gezellenstand noemen, dat vele leermeesters deze taak te licht tellen. Hoevele jongelieden, die, aangezien zij niet bij hunne familie kunnen inwonen, in publieke kosthuizen hun vrijen tijd moeten slijten en daar door omgang met oudere,

reeds verdorven, handwerksgezellen langzamerhand geheel te gronde gaan; terecht wordt dikwijls de eisch gesteld, dat van gemeentewege voor hen gezorgd behoorde te worden en lokalen, waar geen sterke drank verkocht, noch gespeeld mocht worden, ter hunner beschikking gesteld werden, thans blijft het zelfs voor meesters, die hunne plichten goed waarnemen, hoogst moeilijk den wagen in het rechte spoor te houden. Het toezicht zal echter niet met ernstige handtastelijkheden mogen gepaard gaan en hoewel de Deutsche Gew.-Ordn. [1]) zegt, dat de leerling aan »den väterlichen Zucht« van den leermeester zal onderworpen zijn, mag men hieruit toch niet meer afleiden dan, dat de leermeester slechts eene »levis castigatio« mag toedienen. De Oesterr. Gew.-Ordn. verbiedt in § 100 »jede Miszhandlung«; de fransche wet legt den leermeester de plicht op zich »en bon père de famille« te gedragen; er zijn verscheidene vonnissen van conseils des Prud'hommes, waarbij het contract op grond van mishandeling ontbonden verklaard wordt. Zoo bijvoorbeeld een jugement du conseil des

---

[1]) § 127.

Prud'hommes de Lyon gewezen 7 April 1855: »bien qu'une apprentie se montre insoumise et insolente envers ses maîtres, ceux-ci n'ont pas le droit d'excercer des voies de fait contre elle« ; en een vonnis du conseil des Prud'hommes de Paris: »Attendu que des dépositions des témoins et des aveux mêmes de la défenderesse, résulte la preuve, que la jeune B, placée en apprentissage chez les époux S. a été plusieurs fois maltraitée par sa maîtresse d'apprentissage; — Attendu qu'alors même, que la veuve B aurait engagé madame S. à corriger sa fille, le droit de correction manuelle, qui n'appartient aux parents que dans une mesure tres-restreinte, n'est pas de nature à se déléguer et que ce consentement ne suffirait pas à justifier les emportements de madame S., etc.«

Er bestaan echter ook voorbeelden, dat het wangedrag van den leerling dermate als verzachtende omstandigheid in aanmerking is genomen, dat het contract op den grond van mishandeling niet kon verbroken worden. Deze uitzonderingen moeten echter m. i. zeer beperkt blijven en de omstandigheden behooren in zulke gevallen van buitengewoon bijzonderen aard te wezen.

Ook tot het toezicht buiten de werkplaatsen worden de meesters in Frankrijk krachtig gedwongen. Er is b.v. een vonnis du conseil des Prud'hommes des métaux à Paris, waarin het contract tusschen een leermeester en leerling verbroken wordt, omdat eerstgenoemde zijn leerling iederen avond van zeven uur tot middernacht aan zijn lot overliet, zonder zich in het minst om de wijze, waarop dien tijd doorgebracht werd, te bekommeren. Zulke vonnissen verdienen navolging.

Den ouders moet steeds het strenge straffen worden overgelaten en daarom is het wenschelijk, dat de meester hen ten spoedigste kennis geve, indien er zich bij eenen leerling slechte neigingen mochten openbaren, zooals ook eenige buitenlandsche wetgevingen bepalen [1]).

Niet alleen echter voor de zedelijke ontwikkeling van den leerling ook voor zijn lichamelijk welzijn zal door den meester gezorgd behooren te worden. Is de leerling geheel in de kost, dan moet hij goed voedsel en eene goede ligging verstrekken, ook mag hij hem niet tot ongezonde werkzaamheden gebrui-

---

[1]) Fransche wet van 1851 art. 8; Oesterr. Gew.-Ord § 100.

ken en zooals ook in 't buitenland veelal geschiedt, moeten strenge bepalingen den leermeester dit laatste verbieden. In Frankrijk vooral zijn vele leermeesters bij vonnis der conseils des Prud'hommes om deze reden veroordeeld; terwijl hij daar tevens steeds voor ongelukken, door onverstandige raadgevingen van zijne zijde geschied, aansprakelijk wordt gesteld; iets wat zeer zeker navolgingswaard mag genoemd worden.

Zooals bekend is, zijn bijna in alle beschaafde landen tegenwoordig wetten ingevoerd op de vrouwen- en kinderarbeid, zoo ook bij ons; het nut van dergelijke bepalingen is algemeen erkend. Jammer is het echter dat in sommige landen deze bepalingen niet op leerlingen toepasselijk zijn en zoodoende gemakkelijk ontdoken worden, door het woord leerling in plaats van jeugdigen arbeider te gebruiken. Op vele plaatsen heeft men dan ook reeds in dit euvel voorzien, hetzij door dergelijke bepalingen in de wettelijke regeling van het leerlingwezen op te nemen, hetzij door de bedoelde bepalingen ook voor leerlingen geldig te verklaren. Eene eigenaardige questie komt hier echter bij voor. Al die bepalingen stellen steeds vast, dat de leer-

lingen Zondags niet tot eenig werk gebezigd mogen worden, uitgezonderd tot het schoonmaken der werkplaatsen, zoo dat plaatselijk gebruik is, doch ook dan mag men hen hier niet meer na tien uur 's morgens werkzaam houden. Wanneer er echter nu een der partijen Israëliet is, zal dan die rustdag op Zaterdag mogen gesteld worden? Ik zoude van meening zijn, dat de wet slechts eens om de 6 dagen een rustdag wil en dus aan partijen zou kunnen overgelaten worden, welken dag zij daarvoor zouden willen aanwijzen, mits men zich daar dan ook geregeld aan houde.

Voor het geval dat de leerling Israëliet is, zou de meester hem derhalve Zaterdags niet tot den arbeid kunnen dwingen, maar de leerling zou de aldus verzuimde dagen aan het einde van zijn leertijd moeten inhalen en evenzoo, zou dit het geval moeten zijn, waar de verhouding omgekeerd is en de meester Israëliet en de knaap Christen is en dus des Zondags niet tot arbeid zou mogen gedrongen worden. Deze gevallen zullen echter in de practijk gelukkig weinig voorkomen, daar een zoodanige toestand nooit in het voordeel van partijen zal zijn, tenzij buitengewone bekwaamheden

bij eene van beide, hen over dit nadeel doen heenstappen.

De leermeester zal, evenals bij het ontdekken van slechte neigingen ook bij ziekte zijner leerlingen de ouders of voogden terstond moeten waarschuwen. Voor de eerste geneeskundige hulp zal hij behooren te zorgen en dit vooral, indien de leerling bij hem in de kost is [1]. In onze wet, waar het dienstbodenrecht nagenoeg geheel ongeregeld is gelaten en derhalve een algemeen geldende regel ontbreekt, zal eene bepaling, deze materie betreffende in eene eventueele wettelijke regeling van het leerlingwezen niet mogen ontbreken. In Oostenrijk [2] geldt eene ziekte of eene afschrikwekkende kwaal [3] van langer dan drie maanden als geldige reden voor het verbreken van het contract. Het is overigens wenschelijk, dat tijd door ziekte verzuimd door den leerling steeds na afloop van den leertijd ingehaald worde, ten minste voor het

---

[1]) Frankrijk: wet van 1851 art. 8. Hongarye: wet v. 27 febr. 1872 § 42d. Oesterr. Gew.-Ordn. § 100.

[2]) Oesterr. Gew.-Ordn. § 101.

[3]) voor dit geval ook in Hongarije: wet van 1872 § 51.

geval dat geen leergeld betaald wordt, anders natuurlijk niet. In Engeland schijnt ziekte van den leerling geene reden te wezen tot het verbreken van het contract [1]). De meester moet zoodra het contract geteekend is den leerling nemen zooals hij is en voor hem zorgen, hetzij hij ziek wordt of gezond blijft. Dergelijke regeling wordt echter door de overige buitenlandsche wetgevingen voor den meester te bezwarend geacht en m. i. te recht.

Zoolang de leerling nog niet als lidmaat van een kerkgenootschap is aangenomen, moet hem steeds gelegenheid gegeven worden godsdienstonderwijs te ontvangen, en zoo, hij in de kost is bij zijn meester, moet deze zorg dragen, dat hij inderdaad ook zulks geniet [2]) Het gewone onderwijs mag echter evenmin verwaarloosd worden,

---

[1]) W. A. Holdsworth: The law of Master and servant pag. 178.

[2]) Oesterr. Gew.-Ordn. § 100. Hongarije: wet 27 Febr. 1872 § 42.6. Deutsche Gew. Ordn. § 126. Frankrijk: wet 22 Jan. 1851 art. 11. Nederland Ontwerp-Commissie voornoemd art. 5.

doch de bepalingen hieromtrent in de vreemde wetten loopen ver uiteen. Dit is het moeilijkste deel van eene regeling van het leerlingwezen. Op geen enkel ander punt treft men zoo veel verschil van opvatting; de ingewikkelste stelsels worden, naast volkomen stilzwijgen, verdedigd. Ieder ziet in, dat het zijn als leerling in een of ander ambacht volstrekt niet voldoende is, om iemand tot een knap handwerksman te maken: praktisch werken is wel hoofdzaak, maar ook theorie is noodig. Elk leerling moet in staat gesteld worden, zoo hij het nog niet volkomen machtig is, 1°. schrijven, lezen en rekenen, 2°. teekenen, modelleeren, de beginselen der mechanica en boekhouden, 3°. de theorie van zijn bijzonder vak, te leeren. Om dit doel te bereiken worden nu de meest verschillende middelen aan de hand gedaan, die ik in het kort terloops wil aanstippen.

A m b a c h t s s c h o l e n m e t g e h e e l e t e r z ij d e s t e l l i n g v a n h e t l e e r l i n g w e z e n; er is echter gebleken, dat zij slechts voor eenige vakken goed kunnen werken, doch dat in de meeste het in de leer gaan bij een baas veel beter werkt. Daarbij komt dat de tegenwoordige handwerks-

lieden meest uit de behoeftige klassen voortkomen, en de kinderen op deze wijze veel te laat eerst iets zouden kunnen verdienen.

In Frankrijk heeft men leerwerkplaatsen en hoewel die niet zoo sterk het bezwaar der ambachtsscholen zullen hebben, schijnt hunne werking toch niet de colossale kosten te loonen. Nusse, een specialiteit op dit gebied in Frankrijk, geeft tenminste de volgende kritiek [1]: »écoles professionnelles, où on fabrique coûteusement des choses inutiles, d'où l'enfant sort sans valeur technique, véritable déclassé industriel, trop théoricien, pas assez expérimenté pour être ouvrier, insuffisamment instruit pour jouer le rôle de contremaître, n'ayant pour tout bagage, qu'une grande exaltation d'orgueil.

Veel beter dan al deze instellingen en tevens veel goedkooper werken de »Fortbildungsscholen,« [2]) »arbeidsscholen« zou misschien een bruikbare Hollandsche naam wezen. Hier worden de bo-

---

[1]) Bulletin de la Société de Protection numéro de juillet—août—septembre 1887.

[2]) In Duitschland en sinds lang in Wurtemberg.

vengenoemde [1]) vakken onderwezen en wel in twee klassen; bij de laagste klasse neemt herhalingsonderwijs een groot deel van den beschikbaren tijd in. In de groote steden wordt de theorie van alle ambachten onderwezen, doch op het platte land alleen van die, welke het meest in de omliggende streek beoefend worden.

Het onderwijs is kosteloos opengesteld en eene bepaling in de wettelijke regeling dwingt de leermeesters b.v. twee uur daags de leerlingen in de gelegenheid te stellen het te volgen; [2]) deze uren zouden morgenuren moeten zijn, wat niet altijd het geval schijnt te zijn. Algemeen wordt erkend dat de leerling 's avonds te veel afgemat is, om het noodige nut van de lessen te kunnen trekken.

In Wurtemberg waar reeds sinds jaren goed ingerichte »Fortbildungs« scholen in werking gesteld zijn vanwege de »Centralstelle für Gewerbe und Handel«, heeft men het onderwijs na eenige

---

[1]) Zie boven bl. 58.

[2]) Oesterr. Gew. Ordn. § 75 u. § 100. Hongarije wet v. 1872 § 432 c. Deutsche Gew.-Ordn. § 120.

ervaring niet meer verplichtend gesteld; de onwilligen maakten het ook voor hunne ijverige makkers onmogelijk om veel profijt te kunnen trekken, terwijl die onwilligen zelf, natuurlijk toch niets leerden.

Een hoofdbezwaar echter zal m. i. steeds zijn om knappe en geschikte onderwijzers te vinden. Want enkel theoretisch ontwikkelden zullen niet bruikbaar wezen, daar het onderwijs toch steeds voeling zal dienen te houden met de practijk. Doch dit bezwaar zal wel te overwinnen zijn, al mag men, vooral in het begin, zich ook al eens in de personen vergissen.

Eenigen willen, dat reeds op de gewone lagere school eenige tijd afgezonderd wordt tot onderwijs in handenarbeid. In Génève [1]) is dit systeem ingevoerd en zijn 3 uur 's weeks daarvoor op den rooster uitgetrokken.

Navolging schijnt dit echter nog niet gevonden te hebben. De quantiteit leerstof is op de lagere school dan ook tegenwoordig reeds groot genoeg, terwijl men evenmin veel zou kunnen weglaten.

---

[1]) Marsauche La Confédération Helvétique pag. 92.

De meeste wettelijke regelingen van het leerlingwezen [1]) behelzen slechts het voorschrift dat de leermeester de leerlingen in staat moet stellen het godsdienst- en ambachtsonderwijs te volgen en hen daartoe aantezetten; het zou wellicht aanbeveling verdienen, iets uitgebreider te zijn en een vasten tijd van 2 uur gedurende den morgen, voor het ambachtsonderwijs daarenboven vast te stellen.

b. d e l e e r l i n g.

Ieder, die den 12-jarigen leeftijd zal hebben bereikt, zal leerling kunnen worden, mits, voor zooverre geene handlichting bij minderjarigheid is verleend, het contract door den vader of voogd ondereekend wordt. Ditzelfde geldt natuurlijk ook voor den onder curatele gestelde en voor de getrouwde vrouw, die geene openbare koopvrouw is en geene toestemming van haar echtgenoot heeft bekomen, bij de laatste echter met dit onderscheid dat dan de man het contract moet teekenen. In

---

[1]) Oesterr. Gew. Ordn. § 100. Deutsche Gew. Ord. § 126. Hongarije wet v. 1872 § 42. Nederl. ontwerp van de commissie voornoemd, art. 5. Frankrijk wet v. 1851 art. 10.

de City van Londen is iemand, die 14 jaar oud is en ongehuwd, gerechtigd, contracten, (dus ook leerlingcontr.) aan te gaan en verantwoordelijk voor het nakomen der verplichtingen, maar buiten de City van Londen is dit niet het geval. [1])

Evengoed als het in de meeste landen, en ook bij ons, verboden is, kinderen onder de twaalf jaren te laten arbeiden, moeten ook, wil de regel goed werken, leerlingen onder de 12 jaar niet mogen worden aangenomen. [2]) Andere beperkende bepalingen behoeven m. i. niet gesteld te worden en vindt men dan ook niet in de buitenlandsche wetgevingen.

De plichten van den leerling kunnen wederom, en op de zelfde wijze als die van den meester gesplitst worden in: *α*. die, welke uit het contract zelf voortspruiten, *β*. die, welke uit de bijzondere verhouding tusschen leerling en leermeester ontstaan.

α. De leerling moet de overeengekomen leersom betalen, op den bij de overeenkomst vastgestelden

---

[1]) W. A. Holdsworth op. cit. pag. 177.

[2]) Zooals b.v. in Hongarije: wet v. 1872 § 40. Frankrijk: wet van Febr. 1891, art. 2.

tijd; zooals chter reeds boven gezegd is, komt het betalen van eene leersom steeds minder voor. Den leermeester zal men verhaal moeten geven op den vertegenwoordiger van den leerling, zoo deze minderjarig is. Ten tweede zal hij, naar zijne geschiktheid en kracht, binnen den door de wet bepaalden tijd gedurende zijn geheelen leertijd, voor zijn leermeester moeten arbeiden, hetzij tegen loon, hetzij gratis, al naarmate zulks bij de overeenkomst bepaald is.

Het nut van de handhaving der beschermende bepalingen op de kinder- en vrouwenarbeid, is reeds boven aangetoond, zoodat wij hier daarover kunnen zwijgen.

Uit de laatstgenoemde verplichting blijkt het onderscheid tusschen den gewonen schooljongen en den handwerkersleerling; de eerste werkt in zijn eigen belang, de laatstgenoemde ook wel, doch deze voldoet daardoor tevens aan eene verplichting, waartoe hij, en respectievelijk zijn vertegenwoordiger, kan gedwongen worden. Verzuimde leertijd door ziekte of anderszins zal aan het eind van de leerjaren ingehaald worden, zooals reeds boven betoogd is.

De leerling moet arbeiden volgens zijne kracht en geschiktheid [1]), voor bederven van materiaal zal hij dus niet aansprakelijk kunnen gesteld worden, tenzij het opzettelijk of door culpa lata geschiedt. De leermeester moet in zijne eischen met zulk verlies rekening houden, blijkt daarenboven, dat de leerling geheel ongeschikt is dan kan hij gedurende den proeftijd ontslagen worden. Het opzettelijk verlies en dat door culpa lata geschiedt, zal door het inhouden van het loon, aan den meester vergoed kunnen worden, doch zoo dit niet betaald wordt zal m. i. het contract kunnen worden opgezegd, wegens het niet nakomen der verplichtingen door eene der partijen. Hetgeen waarschijnlijk echter zelden zou voorkomen.

β. Behalve bovengenoemde (zie bl. 63) verplichtingen is de leerling aan zijn meester [2]) trouw, gehoorzaamheid en eerbied schuldig. Deze verplichting is voor den leerling zwaarder dan voor een gewonen

---

[1]) Zooals de Fransche wet v. 1851 uitdrukkelijk bepaald art. 11.

[2]) Oesterr. Gew.-Ordn. § 99b. Frankrijk: wet v. 1851 art. 10. Hongarije: wet van 1872 § 46. Deutsche Gew.-Ordnung § 127.

arbeider, dit ligt in de bijzondere verhouding tusschen hem en zijn meester, want deze moet ook het toezicht buiten de werkplaats op hem houden en derhalve is hij ook verplicht zijn meester op alle tijden, en ook in zaken, die zijn werk niet raken, te gehoorzamen. In Frankrijk mag volgens de wet van 1810 door de conseils des Prud'hommes, elke stoornis in de werkplaats of ongehoorzaamheid met eene hechtenis van ten hoogste 3 dagen gestraft worden, hieraan zou toe te voegen zijn, voor zoover het feit niet onder een der misdrijven of overtredingen van het wetboek van strafrecht valt. Bij ons zou een dergelijk feit, zoo er tenminste bij eene eventueele regeling eene straf tegen bedreigd werd, voor den kantonrechter behandeld moeten worden. Het ware echter wellicht eenvoudiger, den meester in dergelijke gevallen het recht te verleenen het loon in te houden. Bij misbruik van die bevoegdheid, zou de leerling toch steeds recht kunnen verkrijgen.

---

3. Wijzen waarop het leercontract te niet gaat.

Gaan wij na welke gronden van teniet gaan in de verschillende buitenlandsche wetten voorkomen [1]), dan kan men ze gevoegelijk in twee groepen verdeelen; die waar het contract:

I. Ipso Jure,

II. Door uitspraak van den rechter teniet gaat.

De Hongaarsche wet van 1872 § 52 en de Oesterr. Gew.-Ordnung § 102 en 102a kennen nog eene 3e groep, n.l. de gevallen, waarin het contract mits tijdig opgezegd, eindigt. Deze heb ik echter onder II opgenomen.

I. Ipso Jure zal het contract ontbonden worden:

a. door verloop van den tijd waarvoor het is aangegaan. Het is natuurlijk, dat na dat oogenblik partijen van elkander zijn ontslagen, behalve in die gevallen, waar de leerling, zooals b.v. door ziekte, eenigen verloren tijd moet inhalen;

---

[1]) Deutsche Gew.-Ordnung § 128. Hongarije: wet v. 1872 § 51 en § 52. Oesterr. Gew.-Ordnung § 101. Frankrijk: wet v. 1851 art. 14—18. Nederland: ontw. commissie voornoemd art. 8.

b. door onderling goedvinden, al dan niet met schadevergoeding, zooals is overeengekomen; is de leerling minderjarig, dan moet die overeenkomst door zijn vertegenwoordiger aangegaan worden.

Deze twee gronden vinden hunne oorsprong in het gemeene recht, vandaar dat men ze in de bijzondere wetgevingen betreffende het leerlingwezen niet aantreft;

c. door den dood van den leerling;

d. door den dood van den leermeester. De Deutsche Gew.-Ordnung eischt, dat men binnen de 4 weken dat ook laat blijken. De Hongaarsche, Oostenrijksche en Fransche wetten stellen geen termijn vast.

Hoe moeten bij ontbinding door den dood van eene der partijen, hunne belangen geregeld worden? In Frankrijk bestaat groot verschil van meening of schadevergoeding zal betaald worden. Hier behoort men, m. i., te onderscheiden de twee gevallen: 1. de leerling is in de kost; en 2. hij is niet in de kost. In het eerste geval zal, wanneer een leersom betaald is, bij overlijden, hetgeen voor kost te veel betaald is, teruggegeven moeten worden en omgekeerd, wanneer nog niet betaald is of in arbeid betaald zou worden, eene schadevergoeding

voor den tijd, gedurende welken de kost genoten is, vastgesteld moeten worden. Is de leerling niet in de kost dan is de dood van eene der partijen als force majeure te beschouwen en niets hoegenaamd verschuldigd. De verschillende meeningen der schrijvers vindt men bij Hayem et Périn [1]. In andere buitenlandsche geschriften heb ik dit punt nergens gereleveerd gevonden De jurisprudentie in Frankrijk neemt bovengenoemd onderscheid niet aan en verleent nooit schadevergoeding, waar het contract door den dood ontbonden wordt;

e. door de veroordeeling van den meester tot eene gevangenistraf van eene maand of langer;

f. door de veroordeeling van den leerling tot eene gevangenisstraf van eene maand of langer. M. i. behoort in de gevallen *e* en *f* het contract Ipso Jure nietig te zijn en niet slechts op verzoek vernietigbaar, zooals in de buitenlandsche, except de Hongaarsche [1], wetgevingen, die boven bl. 67 geciteerd zijn, bepaald wordt;

g. door oproeping van den leerling voor de nationale militie;

---

[1]) Op. cit. p. 177.

[1]) § 50.

h. door oproeping van leermeester of leerling tot den militairen dienst in tijd van oorlog. Op de wijzen onder *g* en *h* genoemd, zal het contract natuurlijk alleen Ipso Jure te niet gaan bij gedwongen oproeping; bij verbreking door vrijwillige dienstneming, zullen natuurlijk de straffen, die op contractsbreuk van kracht zijn, toepassing vinden;

i. door overlijden van de vrouw van den leermeester, wanneer hij minderjarige vrouwelijke leerlingen bij zich aan huis heeft. Deze wijze vindt men alleen in de Fransche wet van 1851 art. 15.

II. Door uitspraak van den rechter.

Bij het voordoen van de hier volgende feiten zal het contract niet, zooals in de bovengenoemde gevallen Ipso Jure ontbonden zijn, maar zal de rechter, wanneer hij zulks billijk acht, naar mate van het belang der partijen, al dan niet tegen schadevergoeding, het contract kunnen ontbinden op verzoek van den leermeester of den leerling:

a. wanneer eene der partijen zijne verplichtingen niet nakomt. Hieronder valt dus o. a. mishandeling, slecht toezicht, onvoldoende kost, onzedelijkheid, weigering van loonbetaling, terughouden

van onderwijs, langdurige ziekte (b.v. 2 maanden), zonder aanwijzing van een plaatsvervanger voor het geven van het onderwijs, zooals door de Hong. wet van 27 Febr. 1872 § 52 wordt vastgesteld; [1]) dwang tot werken buiten de vastgestelde tijden, enz., van de zijde van den leermeester; volmaakte ongeschiktheid voor het beroep, hetzij wegens ziekte, (Oesterr. Gew. Ordnung § 101), hetzij ook wegens andere redenen (Hong.: wet van 27 Febr. 1872 § 52, mits bij tijdige opzegging (14 dagen)), brutaliteit, misbruik van vertrouwen, verregaande luiheid, enz., van den leerling.

Op dit punt bestaat eene uitgebreide juris prudentie der verschillende conseils des Prud'hommes in Frankrijk; doch niet altijd werd op deze gronden het contract ontbonden verklaard, maar alleen boeten opgelegd of de voortduring van het contract bevolen. Dit heeft echter eene zeer donkere schaduwzijde, wanneer n.l. hetzij leermeester, hetzij leerling met eene boete gestraft wordt, dan zal daaruit gewoonlijk onwil voortspruiten en veelal

---

[1]) Opzegging met inachtneming van eenen termijn van 14 dagen is dan echter noodzakelijk.

toch een onhoudbare toestand geboren worden. Een vonnis in bovengenoemden zin is in 1854 gewezen door den Conseil des Prud'hommes de Paris, industries diverses: »Le bureau général attendu que le sieur Gerby n'allègue aucun motif sérieux qui puisse donner lieu à la résiliation du contrat verbal de l'apprentissage; attendu que, si le sieur Gerby fils a été l'objet de mauvais traitements de la part de son patron, il est reconnu que le sieur Renault n'a agi de la sorte, que poussé par l'insolence, les actes de désobéissance répétés et les insultes de son apprenti; attendu en outre, que le sieur Renault s'est acquitté de ses devoirs envers son apprenti; par ses motifs: le bureau général, jugeant en premier ressort, ordonne que dans les huit jours de la signification du présent jugement, le sieur Gerby père sera tenu de faire rentrer son fils dans les ateliers du sieur Renault; et faute de ce faire dans ledit délai et icelui passé, le condamne, dès à présent, à payer avec intérêts au sieur Renault la somme de cent francs pour indemnité du préjudice que lui cause la nonexécution de la convention d'apprentissage; le condamne en outre aux dépens;

b. verhuizing van den leermeester naar eene andere gemeente. Hier zal de eisch echter alleen ontvankelijk zijn, zoo ze binnen twee maanden na de overbrenging van het domicilie, geschiedt;

c. bij verhuizing van den leerling naar eene andere gemeente onder dezelfde beperkende bepaling. Wanneer dit geschiedt als middel tot onrechtmatige contractbreuk, zal de rechter de strafbepalingen daarop gesteld, moeten kunnen toepassen. De termijnen in *b* en *c* verschillen in de onderscheidene wetten zeer weinig. De bepaling onder *b* en *c*, dat de eisch binnen 2 maanden ingesteld moet worden, wordt niet overal aangetroffen, doch zou m. i. wenschelijk zijn. De Oesterr. Gew. Ordnung § 101 en de Fransche wet van 1851, art. 16 bepalen zulks uitdrukkelijk voor het geval *b.* Het geval *c* wordt steeds verzwegen doch is analoog met *b.*

d. overgang tot een ander beroep zoowel van leermeester als leerling, wanneer, hetzij volkomen ongeschiktheid of ziekte daarvan oorzaak is, hetzij groote veranderingen in den maatschappelijken toestand van eene der partijen ingetreden zijn. Indien de partij, die van beroep veranderd is, echter binnen

9 maanden daarweder toe terugkeert, zal dit als onwettige contractsbreuk moeten beschouwd worden en als zoodanig gestraft. Tevens ware het wenschelijk, dat in deze gevallen steeds eene opopzeggingstermijn van 1 maand in acht genomen moest worden, en daarenboven de opzegging schriftelijk en, van den kant van den leerling, door diens vertegenwoordiger behoorde te geschieden. Deze bepaling is opgenomen in het Nederlandsch ontwerp door de commissie voornoemd. In de Fransche wet vindt men in het geheel geen dergelijke bepaling en wordt ook nergens over een opzeggingstermijn gesproken. De Oostenrijksche en Hongaarsche wetten [1]) daarentegen bevatten vrij uitgebreide bepalingen hieromtrent. Beide nemen een opzeggingstermijn aan van 14 dagen.

De termijn van negen maanden wordt door de Oesterr. Gew.-Ordn. op 1 jaar bepaald (§ 102). De Hongaarsche wet houdt hierover geene bepaling in.

Het bedrag der schadevergoeding zal steeds verschillend zijn en door den rechter naar gelang

---

[1]) Oesterr. Gew.-Ordnung § 102 en § 102*a*. Hongarije: wet van 1872 § 52.

van omstandigheden bepaald worden. De Hongaarsche wet bedreigt eene vaste boete; § 53 nl. bepaalt haar op: de geheele leersom en het leergeld voor een half jaar daarenboven. Daar echter, zooals reeds boven gezegd is, tegenwoordig zelden eene leersom betaald wordt, zal eene dergelijke bepaling weinig toegepast kunnen worden. Voor het geval echter, dat de leermeester het contract wenscht te verbreken wegens ongeschiktheid van den leerling, terwijl deze zijnerzijds zijne verplichtingen naar zijn beste krachten nakomt, [1]) zal, zoo de eisch werkelijk toegewezen mocht worden, toch nooit aan den leermeester eenige schadevergoeding kunnen verleend worden

In de Fransche wet van 1851 vindt men bovendien nog als grond tot ontbinding: huwelijk van den leerling. Waarom dit is opgenomen kan ik niet inzien, tenzij het alleen geldt, wanneer de leerling bij den leermeester in de kost is, doch zulks staat er niet bij vermeld. De andere wetgevingen hebben deze bepaling dan ook niet overgenomen.

---

[1]) Hongarije: wet van 27 Febr. 1872 § 52.

4e. De Sanctie.

Het vaststellen van eene sanctie op het leerling-contract is bij uitstek het gebied der staatsinmenging. Zelfs personen, die overigens alles aan inzicht van partijen wenschen over te laten, zouden gaarne van staatswege eene algemeen geldende poenale sanctie gesteld willen zien. Doch niet alleen contractbreuk, het aangaan van slechte en onvoldoende verbintenissen behoort tevens voorkomen te worden en dit is met eene poenale sanctie alleen nooit te verkrijgen.

Particulier initiatief is op dit gebied over het algemeen machteloos; wel kan men zich door bijzondere bepalingen, zooals ook reeds door eenige groote industrieele ondernemingen geschiedt, tegen materieel nadeel door de contractbreuk veroorzaakt, beveiligen, doch hiermede wordt nog geene verbetering gebracht in den gebrekkigen toestand, waarin het geheele leerlingwezen tegenwoordig in ons land verkeert. Zoo eischt bv. de Holl. IJz. spoorwegmaatschappij van de leerlingen, die zij in hare werkplaatsen te Haarlem aanneemt, eene borgstelling van ƒ 50 en voor de bijzondere gevallen,

waar zij een jongeling niet wil weigeren, die niet in staat is dergelijke som bijeen te brengen, wordt de volgende maatregel in toepassing gebracht: Van het loon van den betrokken persoon wordt wekelijks een bepaald bedrag, dat het eerste jaar 2 cts. en het 2e jaar 1 cent per uur van het loon bedraagt, ingehouden en de aldus verkregen som bij het eind van den leertijd uitgekeerd, doch bij eigenmachtige verbreking voor dien tijd ten voordeele van het ondersteuningsfonds dier maatschappij verbeurd verklaard.

Over het nut van eene algemeene sanctie is men het eens, niet echter over die, welke men gesteld wil zien, vele uiteenloopende soorten worden aanbevolen en zijn reeds elders in practijk gebracht. Eene sanctie, in hoofdzaak overeenkomende met de door de Deutsche Gewerbe-Ordnung in § 132 gestelde, komt mij echter voor het beste te zijn, voor ik echter het daar gehuldigde systeem nader ga uiteenzetten, wensch ik eerst de andere belangrijkste soorten in 't kort te vermelden.

a. terugbrenging van den weggeloopen leerling door de justitie. In de antwoorden op verschillende vragen op het gebied van het

leerlingwezen, door den Bondsraad aan de verschillende Duitsche Staten gericht, vindt men, dat deze methode op verschillende plaatsen in gebruik is. Het oordeel over haar is echter verre van hetzelfde; dikwerf wordt over het nuttelooze van dezen maatregel geklaagd. Dit is dan ook niet te verwonderen, de aldus teruggebrachte leerling zal in de meeste gevallen weinig lust meer gevoelen zijne plichten goed waar te nemen, zoodat de leermeester ten einde raad, hem zelf zijn ontslag zal moeten geven: met kwaadwillige honden is het slecht hazen vangen, dit spreekwoord wordt hier maar al te zeer bewaarheid.

b. vaststelling van eene gevangenisstraf op het onrechtmatig verbreken van het contract. Deze wijze wordt veel meer voorgestaan dan de eerstgenoemde, doch ook haar kleven enkele zwaar wegende nadeelen aan. Zeer zeker zou zij er toe bijdragen kunnen den onrechtmatigen contractbreuk te verminderen, doch aangezien het verbreken eenmaal door het volk niet schandelijk geacht wordt, is het de vraag of eene korte hechtenis, want eene langdurige vrijheidsbeneming zal toch ook niet vastgesteld kunnen

worden, door de leerlingen niet even weinig onteerend zal gevonden worden als dat thans reeds bij vele politieovertredingen geschiedt. De meester is bovendien hier volstrekt niet door gebaat, want eene dergelijke straf geeft hem geene vergoeding voor het geleden nadeel. Ook wordt afname van het aantal leerlingen bij invoering van eene dergelijke bepaling gevreesd. (Gutachten veröffentlicht vom Verein für Sociaal Politiek 1875, G. A. Lücke, Secretar des Orts- (Gewerb) Verein der Fabrik und Hausarbeiter in Zittau). Een meer theoretisch bezwaar, dat echter reeds door zeer kundige juristen niet meer bijzonder geteld wordt, is dat men door het stellen van eene gevangenisstraf aan eene privaatrechterlijke overeenkomst eene publiek rechterlijke sanctie zou verbinden.

c. schadevergoeding door den leerling te voldoen. Dit middel zou zeer weinig afdoende zijn, daar de meeste leerlingen tot de minvermogende klassen behooren en dus slechts bij uitzondering dergelijke bepaling gehandhaafd zou kunnen worden. Van daar de wensch, om ten minste wat den leerling betreft, aan het niet nakomen zijner contractueele verplichtingen eene strafrechtelijke sanctie

te verbinden. Niet nakoming der verbintenis van de zijde van den meester, zal zich steeds als elke andere burgerlijk rechterlijke verbintenis in vergoeding van schade, kosten en interessen kunnen oplossen.

d. schadevergoeding waarvoor de leerling en de meester, die hem tot contractsbreuk heeft overgehaald, (of hem binnen 9 maanden daarna in dienst neemt), ieder solidair aansprakelijk is. Dit systeem is in hoofdzaak het Duitsche, daar echter wordt de vader of vertegenwoordiger van den leerling mede solidair aansprakelijk gesteld, terwijl de verleider zelf nog 4 weken, nadat de leerling hem weer verlaten heeft, nog aansprakelijk blijft, zoo de oude leermeester eerst na dat vertrek te weten is gekomen, wie de aanzetter tot contractsbreuk geweest is. Doch dit geldt alleen, wanneer de nieuwe arbeidgever wist, dat de leerling nog door een contract verbonden was.

Het mede aansprakelijk stellen van den vader of vertegenwoordiger mag m. i. overbodig genoemd worden, het belang van den nieuwen werkgever is eene genoegzame waarborg, dat deze er op zal letten geen leerling, die contractbreuk gepleegd

heeft, in dienst te nemen. In Duitschland is geen termijn bepaald, gedurende welken een ontrouwe leerling niet gebezigd kan worden, ik zou echter meenen, dat een termijn van 9 maanden reeds lang genoeg is om de contractbreuk, die voornamelijk toch gepleegd wordt om terstond hooger loon te kunnen verdienen, tegen te gaan: ieder werkgever, die hem binnen dien tijd aanneemt, moet dan ook solidair aansprakelijk gesteld worden en behoeft er dus geen onderscheid gemaakt te worden of hij de verleider is of niet. Door het vaststellen van een dergelijken termijn zal tevens de mogelijkheid om in deze aangelegenheid snel recht te kunnen spreken niet weinig verhoogd worden.

Bij eene zoodanige regeling zal echter een middel moeten vastgesteld worden, waardoor een arbeidgever terstond in staat worde gesteld zich te overtuigen of een jongeling, die zich bij hem aanmeldt zijne verplichtingen jegens zijn vorigen meester behoorlijk is nagekomen.

Hiertoe zou ik het volgende wenschen voor te stellen nl. dat:

Ieder, die beneden de 23 jaren oud is, en voor

het eerst zijne diensten verhuurt, in een register zich zal moeten laten inschrijven en een arbeidsboekje ontvangen van een nummer voorzien, dat overeenstemt met het nummer waaronder de persoon is ingeschreven; de werkgever, die een persoon zonder arbeidsboekje aanneemt, zal dan strafbaar moeten gesteld worden met b.v. een boete van *f* 25, subsidiair 1—5 dagen hechtenis.

Bij de inschrijving van het leerlingcontract zal de naam van den jongeling in een register geschreven worden, onder een nummer, welk nummer overeen moet stemmen met dat van zijn arbeidsboekje, dat tevens aan hem gratis wordt uitgereikt, zoo hij volgens bovenstaande bepaling nog niet reeds van een boekje voorzien is. Het contract moet in het arbeidsboekje worden ingeschreven, waarin bovendien de wettelijke bepalingen omtrent het leerlingwezen zijn opgenomen. Verder zou bij vertrek, na afloop van den leertijd, of, indien voor dien tijd op rechtmatige wijze het contract wordt ontbonden, de leermeester in dat boekje de reden van het vertrek moeten inschrijven, en bij weigering, zulks door de berechtingsambtenaar in deze zaken, na verhoor of behoorlijke oproeping van

partijen, kunnen geschieden. Ontbinding tusschentijds zou bovendien reeds, zoo zij geldig zou willen zijn, in het ambtelijk register vermeld moeten worden. Ten einde nu te kunnen voorkomen, dat een leerling zich na contractbreuk in eene andere gemeente (in dezelfde gemeente kan het niet daar dadelijk uit het register het tegendeel zou blijken) op nieuw een arbeidsboekje zou verschaffen, ware het noodzakelijk, dat hij, bij verhuizing naar eene andere gemeente, een bewijs uit zijne vorige verblijfplaats meebrenge, dat hij door geen leerlingcontract meer gebonden is of nog geen arbeidsboekje ontvangen heeft, welk bewijs kosteloos, door den ambtenaar met het uitdeelen der ambachtsboekjes belast, hetzij op mondelinge of schriftelijke aanvrage, zou moeten worden verstrekt.

5e **Juris dictio.**

Volgens onze tegenwoordige wetgeving zullen de geschillen, die uit eene wet op het leerlingwezen voortvloeien, door den kantonrechter moeten worden beslist, terwijl het tevens partijen vrij zal staan hun geschil aan de beoordeeling van scheidslieden te onderwerpen. Vele industrieelen dringen echter ook in dit opzicht op verbetering aan en wenschen de instelling van *arbeidsraden*, colleges, rechtsprekende in alle geschillen tusschen patroons en arbeiders en zoowel uit arbeidgevers als uit arbeiders saamgesteld, voor de nadere regeling naar Frankrijk, Engeland, Belgie en Duitschland verwijzende, waar ze reeds korter of langer tijd onder de namen van conseils des Prud'hommes, bourds of conciliation of arbitration en einigungsämter werkzaam zijn.

Voor ons land, waar de industrie nog niet die plaats bekleedt, welke zij in bovengenoemde landen inneemt, is ook volgens oordeel van vele deskundigen de tijd nog niet voor de navolging van dergelijke maatregelen gekomen. Dat echter de tegenwoordige toestand onvoldoende is, wordt alge-

meen erkend. Onze processen zijn over het algemeen te langzaam en te kostbaar, vandaar dat velen zich liever erin schikken eenig nadeel te lijden, dan eene zaak in rechten te vervolgen [1]). Daarenboven zal de rechter gewoonlijk in het geheel niet op de hoogte zijn van de vraagstukken, die hem in deze materie zullen worden voorgelegd. Ter verbetering van dezen toestand was het misschien wenschelijk, dat in het algemeen bij het beslissen over arbeidsvraagstukken de kantonrechter steeds door twee of vier deskundige bijzitters bijgestaan moest worden, en dat deze voor de eene helft arbeidgevers voor de andere arbeidnemers moesten zijn. Eene dergelijke rechtspraak zal waarschijnlijk meerdere zekerheid geven voor een billijk oordeel in overeenstemming met de gebruiken, die tusschen partijen gelden. De kantonrechter zou dan, volgens mijne meening, in deze zaken in hoogste ressort moeten kunnen vonnissen en partijen zouden ge-

---

[1]) Zie hieromtrent het opstel van Mr. A. Kerdijk in het Sociale Weekblad van 5 Mei 1888, aangehaald door J. M. v. Rossem pag 68. (Academisch proefschrift, Utrecht 1889): Over de berechting tusschen patroons en arbeiders.

dwongen moeten worden in persoon te verschijnen en zich niet door een rechtsgeleerde kunnen doen vertegenwoordigen.

Aan deze oplossing verbinden zich echter ook groote bezwaren. Zal de taak der kantonrechters niet te zwaar worden, wanneer zij bij hunne drukke bezigheden deze nieuwe zullen toegevoegd zien (want wanneer er inderdaad eenmaal de gelegenheid is gegeven kwesties tusschen patroons en arbeiders goed en snel langs den weg van rechten te beslissen, zal hier waarschijnlijk niet weinig gebruik van gemaakt worden); tegenwoordig wordt voor deze zaken zelden zijne hulp ingeroepen.

Toch zal dit bezwaar, dat in hoofdzaak geldelijk is, niet te zwaar opgevat moeten worden; waar in de groote steden werkelijk de bezigheden te druk zouden worden, zou een kantonrechter meer aangesteld kunnen worden en hem bij uitstek, of wel aan ieder zijner ambtgenooten op de beurt, de rechtspraak in arbeidszaken kunnen opgedragen worden.

Moeilijker echter zal het zijn geschikte mannen te vinden, die bereid zullen zijn, het ambt van bijzitter waar te nemen en eene goede wijze van

benoemen voor hen te vinden. Aan de partijen in elk geschil de benoeming over te laten, heeft eigenaardige bezwaren, daar de kantonrechter dan veelal bijzitters zal krijgen, die van den aanvang af bevooroordeeld zullen zijn; buitendien zou er dan een maatstaf moeten gevonden worden, volgens welke de kantonrechter, zoo partijen geen geschikte personen konden vinden, zelf zijne bijzitters zou moeten kiezen. De keuze alleen aan de overheid over te laten zou het nadeel hebben van geen genoegzaam vertrouwen te wekken bij de arbeiders.

De Duitsche [1]), Belgische [2]) en Fransche wetten [3]), de arbeidsraden betreffende, schrijven voor dat de leden daarvan door de arbeidnemers en arbeidgevers zullen gekozen worden, dit zou echter,

---

[1]) Duitschland, wet van 29 Juli 1890.

[2]) Frankrijk, wetten en decreten 1809, 1810. Beide voor een deel afgeschaft door die van 1853, 1880, 1881, 1883 en 1884. Deze laatste 4 bevatten veranderingen van de voorgenoemde, over het algemeen gelden deze echter nog.

[3]) België, wet van 1859 en 1889.

In de reeds bovenaangehaalde dissertatie van den heer S. M. J. v. Rossem worden deze wetgevingen, except de nieuwe Duitsche, uitvoerig besproken.

wilde men het bij ons navolgen, het nadeel mede brengen van een geheel nieuw kiesrecht in te voeren, dat steeds met groote bezwaren gepaard gaat.

Toch zou ik van meening zijn dat dit misschien eene goede oplossing van deze quaestie ware.

Een meer uitgebreide bespreking echter, zou mij verre buiten de grenzen van mijn bestek voeren.

In twee bijlagen heb ik, tot gemak van den lezer, de voornaamste buitenlandsche en binnenlandsche regelingen en eene opgave van de buitenlandsche litteratuur, het leerlingwezen betreffende, doen afdrukken.

BIJLAGE I.

De voornaamste buitenlandsche wetgevingen en binnenlandsche regelingen betreffende het leerlingwezen.

A. **Frankrijk.**

Loi relative aux Manufactures, Fabriques et Ateliers du 22 Germinal an XI. (12 April 1803).

Titre Premier. *Dispositions générales.*

Art. I. Il pourra être établi dans les lieux où le gouvernement le jugera convenable, des chambres consultatives de manufactures, fabriques, arts et métiers.

II. Leur organisation sera faite par un réglement d'administration publique.

III. Leurs fonctions seront de faire connaître les besoins et les moyens d'amélioration des manufactures, fabriques, arts et métiers.

IV. Il pourra être fait, sur l'avis des chambres consulta-

tives dont il est parlé en l'article I, des réglements d'administration publique, relatifs aux produits des manufactures françaises qui s'exporteront à l'étranger. Ces réglements seront présentés en forme de projet de loi au Corps législatif, dans les trois ans à compter du jour de leur promulgation.

V. La peine de la contravention à ces réglements sera d'une amende, qui ne pourra excéder 300 frcs. et de confiscation des marchandises. Les deux peines pourront être prononcées cumulativement ou séparément selon les circonstances.

Titre second. *De la police des manufactures, fabriques, et ateliers.*

VI. Toute coalition contre ceux qui font travailler des ouvriers tendante à forcer injustement et abusivement l'abaissement des salaires, et suivie d'une tentative ou d'un commençement d'exécution, sera punie d'une amende de cent francs au moins de trois mille francs au plus, et s'il y a lieu, d'un emprisonnement qui ne pourra excéder un mois.

VII. Toute coalition de la part des ouvriers pour cesser en même temps de travailler, interdire le travail dans certains ateliers, empêcher de s'y rendre et d'y rester avant ou après de certaines heures, et en général pour suspendre, empêcher, enchérir les travaux sera punie, s'il y a tentative ou commençement d'exécution, d'un emprisonnement, qui ne pourra excéder trois mois.

VIII. Si les actes prévus dans l'article précédent ont été

accompagnés de violences, voies de fait, attroupements, les auteurs et complices seront punis des peines portées au code de la police correctionnelle ou au code pénal suivant la nature des délits.

Titre troisième. *Des obligations entre les ouvriers et ceux qui les emploient.*

IX. Les contrats d'apprentissage consentis entre majeurs ou par des mineurs avec le concours de ceux sous l'autorité desquels ils sont placés, ne pourront être résolus, sauf l'indemnité en faveur de l'une ou de l'autre des parties que dans les cas suivants : 1e d'inexécution des engagements de part ou d'autre ; 2e de mauvais traitements de la part du maître ; 3e d'inconduite de la part de l'apprenti ; 4e si l'apprentti s'est obligé à donner, pour tenir lieu de rétribution pécuniaire, un temps de travail dont la valeur serait jugée excédér le prix ordinaire des apprentissages.

X. Le maître ne pourra, sous peine de dommages et intérêts, retenir l'apprenti au delà de son temps, ni lui refuser un congé d'acquit quand il aura rempli ses engagements. Les dommages intérêts seront au moins du triple du prix des journées depuis la fin de l'apprentissage.

XI. Nul individu employant des ouvriers, ne pourra reçevoir un apprenti sans congé d'acquit, sous peine de dommages-intérêts envers son maître.

XII. Nul ne pourra, sous les mêmes peines, reçevoir un

ouvrier s'il n'est porteur d'un livret portant le certificat d'acquit de ses engagements délivré par celui de chez qui il sort.

XIII. La forme de ces livrets et les règles à suivre pour leur délivrance, leur tenue et leur renouvellement, seront déterminées par le Gouvernement, de la manière prescrite pour les réglements d'administration publique.

XIV. Les conventions faites de bonne foi, entre les ouvriers et ceux qui les emploient, seront exécutées.

XV. L'engagement d'un ouvrier ne pourra excéder un an, à moins qu'il ne soit contre-maître, conducteur des autres ouvriers, ou qu'il n'ait un traitement et des conditions stipulées par un acte exprès.

Titre quatrième. *Des marques particulières.*

XVI. La contrefaçon des marques particulières, que tout manufacturier ou artisan à le droit d'appliquer sur les objets de sa fabrication, donnera lieu : 1e à des dommages-intérêts envers celui, dont la marque aura été contrefaite ; 2e à l'application des peines prononcées contre le faux en écritures privées.

XVII. La marque sera considerée comme contrefaite, quand on y aura inséré ces mots : *façon de....* et à la suite le nom d'un autre fabriquant ou d'une autre ville.

XVIII. Nul ne pourra former action en contrefaçon de sa marque, s'il ne l'a préalablement fait connaître d'une

manière légale, par le dépôt d'un modèle au greffe du tribunal de commerce d'où relève le chef-lieu de la manufacture ou de l'atelier.

Titre cinquième. *De la juridiction.*

XIX. Toutes les affaires de simple police entre les ouvriers et apprentis, les manufacturiers, fabricants et artisans, seront portées à Paris devant le préfet de police, devant les commissaires généraux de police dans les villes ou il y en a d'établis, et, dans les autres lieux devant le maire ou un des adjoints.

Ils prononceront sans appel les peines applicables aux divers cas, selon le code de police municipale.

Si l'affaire est du ressort des tribunaux de police correctionnelle ou criminelle, ils pourront ordonner l'arrestation provisoire des prévenus, et les faire traduire devant le magistrat de sûreté.

XX. Les autres contestations seront portées devant les tribunaux auxquels la connaissance en est attribuée par les lois.

XXI. En quelque lieu que réside l'ouvrier, la juridiction sera déterminée par le lieu de la situation des manufactures ou ateliers dans lesquels l'ouvrier aura pris du travail.

Bovenstaande wet is ook in ons land geruimen tijd geldend geweest. Zij is in Frankrijk gedeeltelijk vervangen door de volgende van 22 Januari 1851.

Titre Premier. *Du contrat d'apprentissage.*

Section I. *De la nature et de la forme du contrat.*

Art. 1. Le contrat d'apprentissage est celui, par lequel un fabricant, un chef d'atelier ou un ouvrier s'oblige à enseigner la pratique de sa profession à une autre personne, qui s'oblige, en retour, à travailler pour lui ; le tout à des conditions et pendant un temps convenus.

2. Le contrat d'apprentissage est fait par acte public ou par acte sousseing privé.

Il peut aussi être fait verbalement; mais la preuve testimoniale n'en est reçue que conformément au titre du code civil: Des contrats ou des Obligations conventionnelles en général.

Les notaires, les secrétaires des conseils des Prud'hommes et les greffiers de justice de paix peuvent reçevoir l'acte d'apprentissage.

Cet acte est soumis pour l'enregistrement au droit fixe d'un franc, lors même qu'il contiendrait des obligations de sommes ou valeurs mobilières, ou quittances.

Les honoraires dues aux officiers publics sont fixés à deux francs.

3. L'acte d'apprentissage contiendra :

1. Le nom, prénom, âge, profession et domicile du maître.

2. Le nom, prénom, âge et domicile de l'apprentie.

3. Les noms, prénoms, âge, professions et domicile de ses

père et mère, de son tuteur ou de la personne autorisée par les parents, et à leur défaut, par le juge de paix.

4. La date et la durée du contrat.

5. Les conditions de logement, de nourriture, de prix et toutes autres arrêtées entre les parties.

Il devra être signé par le maître et par les réprésentants de l'apprenti.

Section II. *Des conditions du contrat.*

4. Nul ne peut recevoir des apprentis mineurs, s'il n'est âgé de vingt-et-un ans au moins.

5. Aucun maître, s'il est célibataire ou en état de veuvage ne peut loger, comme apprenties, des jeunes filles mineures.

6. Sont incapables de reçevoir des apprentis:

Les individués qui ont subi une condamnation pour crime.

Ceux qui ont été condamnés pour attentat aux moeurs.

Ceux qui ont été condamnés à plus de trois mois d'emprisonnement pour les délits prévus par les articles 388, 401, 405, 406, 407, 408, 423 du Code Pénal.

7. L'incapacité résultant de l'article 6 pourra être levée par le préfet, sur l'avis du maire, quand le condamné, après l'expiration de sa peine, aura résidé pendant trois ans dans la même commune.

A Paris les incapacités seront lévées par le préfet de police.

Section III. *Devoirs des maîtres et des apprentis.*

8. Le maître doit se conduire envers l'apprenti en bon

père de famille, surveiller sa conduite et ses moeurs, soit dans la maison, soit au dehors et avertir ses parents ou leurs représentants, des fautes graves qu'il pourrait commettre ou des penchants vicieux, qu'il pourrait manifester.

Il doit aussi les prévenir, sans retard, en cas de maladie, d'absence, ou de tout fait de nature à motiver leur intervention.

Il n'emploiera l'apprenti sauf conventions contraires, qu'aux travaux et services qui se rattachent à l'excercice de sa profession. Il ne l'emploiera jamais à ceux, qui seraient insalubres ou au-dessus de ses forces.

9. La durée du travail effectif des apprentis âgés de moins de quatorze ans ne pourra depassér dix heures par jour.

Pour les apprentis âgés de 14 à 16 ans, elle ne pourra dépasser 12 heures.

Aucun travail de nuit ne peut être imposé aux apprentis âgés de moins de seize ans.

Est considéré comme travail de nuit, tout travail fait entre neuf heures du soir et cinq heures du matin.

Les dimanches et jours de féte reconnus ou légales, les apprentis, dans aucun cas, ne peuvent être tenus, vis à vis de leur maître, à aucun travail de leur profession.

Dans le cas ou l'apprenti serait obligé, par suite des conventions ou conformément à l'usage, de ranger l'atelier aux jours ci-dessus marqués, ce travail ne pourra se prolonger au delà de dix heures au matin.

Il ne pourra être dérogé aux dispositions contenues dans

les trois premiers paragraphes du présent article que par un arrêté rendu par le préfet, sur l'avis du maire.

10. Si l'aprenti âgé de moins de seize ans ne sait pas lire, écrire et compter, ou s'il n'a pas encore terminé sa première éducation religieuse, le maître est tenu de lui laisser prendre, sur la journée de travail, le temps et la liberté nécessaires pour son instruction.

Néanmoins ce temps ne pourra pas excéder deux heures par jour.

11. L'apprenti doit à son maître fidélité, obéissance et respect; il doit l'aider, par son travail dans la mesure de son aptitude et de ses forces.

Il est tenu de remplacer à la fin de l'apprentissage, le temps qu'il n'a pas pu employer par suite de maladie ou d'absence, ayant duré plus de quinze jours.

12. Le maître doit enseigner à l'apprenti, progressivement et complètement, l'art, le metier ou la profession spéciale qui fait l'objet du contrat.

Il lui délivrera, à la fin de l'apprentissage, un congé d'acquit, ou certificat constatant l'exécution du contrat.

13. Tout fabricant, chef d'atelier ou ouvrier, convaincu d'avoir détourné un apprenti de chez son maître pour l'employer au qualité de l'apprenti ou d'ouvrier, pourra être passible de tout ou partie de l'indemnité à prononçer au profit du maître abandonné.

Section IV *De la résolution du contrat.*

14. Les deux premiers mois de l'apprentissage sont con-

sidérés comme un temps d'essai pendant lequel le contrat peut-être annulé par la seule volonté de l'une des parties. Dans ce cas aucune indemnité ne sera allouée à l'une ou à l'autre partie, à moins de conventions expresses.

15. Le contrat d'apprentissage sera résolu de plein droit :

1. Par la mort du maître ou de l'apprenti.
2. Si l'apprenti ou le maître est appelé au service militaire.
3. Si le maître ou l'apprenti vient d'être frappé d'une des condamnations prévues en l'article 6 de la présente loi.
4. Pour les filles mineures, dans le cas de décès de l'épouse du maître ou de toute autre femme de la famille, qui dirigeait la maison à l'époque du contrat.

16. Le contrat peut-être résolu sur la demande des parties ou de l'une d'elles.

1. Dans le cas où l'une des parties manquerait aux stipulations du contrat.
2. Pour cause d'infraction grave ou habituelle aux prescriptions de la présente loi.
3. Dans le cas d'inconduite habituelle de la part de l'apprenti.
4. Si le maître transporte sa résidence dans une autre commune que celle qu'il habitait lors de la convention.

   Néanmoins, la demande en résolution de contrat fondée sur ce motifs ne sera valable que pendant trois mois à compter du jour où le maître aura changé de résidence.
5. Si le maître ou l'apprenti encourait une condemnation emportant un emprisonnement de plus d'un mois.
6. Dans le cas où l'apprenti venait à contracter mariage.

17. Si le temps convenu pour la durée de l'apprentissage dépasse le maximum de la durée consacré par les usages locaux, ce temps peut être réduit ou le contrat résolu.

Titre II. *De la compétence.*

18. Toute demande à fin d'exécution ou de résolution de contrat sera jugée par le conseïl des Prud'hommes dont le maître est justiciable, et, à défaut, par le juge de paix du canton. Les réclamations qui pourraient être dirigées contre, les tiers en vertu de l'art. 13 de la présente loi, seront portées devant le Conseil des Prud'hommes ou devant le juge de paix du lieu de leur domicile.

19. Dans les divers cas de résolution prévus en la section. IV. du titre premier, les indemnités ou les restitutions, qui pourraient être dues à l'une ou à l'autre des parties seront, à défaut de stipulations expresses réglées, par le conseil des Prud'hommes, ou par le juge de paix dans les cantons qui ne ressortissent point à la juridiction d'un conseil de Prud'hommes.

20. Toute contrevention aux articles 4, 5, 6, 9 et 10 de la présente loi sera poursuivie devant le tribunal de police et punie d'une amende de cinq à quinze francs.

Pour les contraventions aux articles 4, 5, 9 et 10 le tribunal de police pourra, dans le cas de récidive, prononcer, outre l'amende, un emprisonnement d'un à cinq jours.

En cas de récidive, la contravention de l'article 6 sera poursuivie devant les tribunaux correctionnels et punie d'un

emprisonnement de quinze jours à trois mois sans préjudice d'une amende, qui pourra s'élever de cinquante francs à trois cents francs.

21. Les dispositions de l'article 463 C. P. sont applicables aux faits prévus par la présente loi.

21 Sont abrogés les articles 9, 10 et 11 de la loi du 22 germinal an XI.

Bovendien werden op leerlingen de volgende artikelen van het ontwerp van wet, door Senaat en Chambres des Députés op 7 Febr. 1891 aangenomen, ter vervanging van eenige der wet van 19 Mei 1874: Sur le travail des enfants et filles mineures dans l'industrie, toepasselijk verklaard:

Art. 2.[1]) Les enfants ne peuvent être employés par les patrons ni être admis dans les établissements enumerés dans l'article premier (se. usines, manufactures, minières et carrières, chantiers ateliers et leurs dépendances, de quelque nature que ce soit, publics ou privés, laigues ou industriels même lorsque ces établissements ont un caractère d'enseignement professionnel ou de bienfaisance.) avant l'âge de treize ans révolus.

---

[1]) Numeroteering van het ontwerp is behouden.

Toutefois les enfants munis du certificat d'études primaires, institué par la loi du 28 mars 1882 [1]) peuvent être employés à partir de l'âge de douze ans.

Aucun enfant âgé de moins de seize ans ne pourra être admis au travail dans les établissements ci dessus visés [2]), s'il n'est muni d'un certificat d'aptitude physique, délivré à titre gratuit par un des médecins chargés de la surveillance du premier âge ou l'un des médecins inspecteurs des écoles.

Un réglement d'administration publique décidera quels sont les médicins, non prévus au § 3 qui pourront être, en outre, autorisés à délivrer les certificats d'aptitude physique.

Dans les orphelinats et institutions de bienfaisance visés à l'article premier et dans lesquels l'instruction primaire est donnée, l'enseignement manuel ou professionnel, pour les enfants de moins de treize ans ou pour les enfants âgés de douze ans, munis du certificat d'études primaires, ne pourra pas dépasser trois heures par jour.

Art. 3. Les enfants, jusqu'a l'âge de dix-huits ans, les filles mineures et les femmes ne peuvent être employés à un travail effectif de plus de dix heures par jour. Les heures de travail çi-dessus indiquées seront coupées par un ou plusieurs repos dont la durée totale ne pourra être inférieure à une heure et pendant lesquels le travail sera interdit.

Art 4. Les enfants âgés de moins de dix-huit ans, les

---

[1]) regelende l' instruction primaire obligatoire.

[2]) Z. boven art. 2 al. 1.

filles mineures et les femmes ne peuvent être employés à aucun travail de nuit dans les établissements énumérés à l'article premier (zie art. 2). Tout travail entre neuf heures du soir et cinq heures du matin est considéré comme travail de nuit.

Il sera accordé, pour les femmes et les filles agées de plus de dix-huit ans, à certaines industries, qui seront déterminées par un règlement d'administration publique, l'autorisation de déroger d'une façon permanente aux dispositions des paragraphes 1 et 2 du présent article, mais sans que le travail puisse, en aucun cas, dépasser six heures par vingt-quatre heures. Le même règlement pourra autoriser, pour certaines industries, une dérogation temporaine aux dispositions précitées.

En outre, en cas de chômage, résultant d'une interruption accidentelle ou de force majeure, l'interdiction ci-dessus peut, dans n'importe quelle industrie, être temporainement levée par l'inspecteur pour un délai déterminé.

Art. 5. Les enfants âgés de moins de dix-huit ans et les femmes de tout âge, ne peuvent être employés dans les établissements énumérés à l'article premier (zie art. 2), plus de six jours par semaine, ni les jours de fête reconnus par la loi, même pour rangement de l'atelier.

Art. 6. Néanmoins dans les usines à feu contenu, les femmes majeures et les enfants du sexe masculin peuvent être employés tous les jours de la semaine, sous la condition expresse qu'ils auront au moins un jour de repos par semaine;

ils peuvent être également employés la nuit aux travaux indispensables.

Les travaux tolérés et le laps de temps pendant lequel ils peuvent être exécutés seront déterminés par un règlement d'administration publique.

Art. 7. L'obligation du repos hebdomadaire et les instructions relatives à la durée du travail peuvent être temporainement levées pour les travailleurs visés à l'article 5, pour certaines industries à désigner par le susdit règlement d'administration publique.

Art. 8. Les enfants des deux sexes, âgés de moins de treize ans ne peuvent être employés comme acteurs, figurants etc. aux représentations publiques données dans les théâtres, cirques et cafés concerts, ni aux exhibitions foraines.

Le ministre d'instruction publique et des beaux-arts à Paris, et les préfets dans les départements pourront exceptionnellement autoriser l'emploi d'un ou plusieurs enfants dans les théâtres pour la représentation de pièces déterminées.

Art. 10. Les maires sont tenus à délivrer gratuitement aux père, mère, tuteur ou patron, un livret sur lequel sont portés les noms et prénoms des enfants des deux sexes âgés du moins de dix-huit ans, la date, le lieu de leur naissance et leur domicile.

Les chefs d'industrie ou patrons inscriront sur le livret la date de l'entrée dans l'atelier et celle de la sortie. Ils devront également tenir un registre sur lequel seront mentionnées toutes les indietions insérées au premier artiele.

Art. 12. Les différents genres de travail présentant des causes de danger, ou excédant les forces, ou dangereux pour la moralité, qui seront interdits aux femmes, filles et enfants seront déterminés par des règlements d'administration publique.

Art. 13. Les femmes, filles et enfants ne peuvent être employés dans les établissements, insalubres au dangereux, où l'ouvrier est exposé à des manipulations ou à des émanations préjudiciables à sa santé, que sous des conditions spéciales déterminées par des règlements d'administration publique pour chacune de ces catégories de travailleurs.

Art. 14. Les établissements, visés dans l'article premier (zie onder art. 2), et leurs dépendances doivent être tenus dans un état constant de propreté, convenablement éclairés et ventilés. Ils doivent présenter toutes les conditions de sécurité et de salubrité nécessaires à la santé du personnel.

Dans tout établissement contenant des appareils mécaniques, les roues, les courroies, les engrenages, ou tout autre organe pouvant offrir une cause de danger seront séparés des ouvriers de telle manière que l'approche n'en soit possible que pour les besoins du service. Les puits, trappes et ouvertures de descente doivent être clôturés.

Art. 15. Tout accident ayant occasionné une blessure à un ou plusieurs ouvriers, survenu dans un des établissements mentionnés à l'article premier sera l'objet d'une déclaration par le chef de l'entreprise ou, à son defaut et en son absence, par son préposé.

Cette déclaration sera faite dans les quarante-huit heures

au maire de la commune, qui en dressera procès-verbal dans la forme à déterminer par un règlement d'administration publique. A cette déclaration sera joint, produit par le patron, un certificat du médecin indiquant l'état du blessé, les suites probables de l'accident et l'époque à laquelle il sera possible d'en connaître le résultat définitif.

Recépissé de la déclaration et du certificat médical sera remis séance tenant au déposant.

Avis de l'accident est donné immédiatement par le maire à l'inspecteur divisionnaire ou départemental.

Art. 16. Les patrons ou chefs d'établissement doivent en outre veiller au maintien des bonnes moeurs et à l'observation de la décence publique.

Art. 20. (*Dit artikel voorzoover het verandering brengt in de jurisdictie en de hoeveelheid der boete aangewen in de eerste § van art.* 20 *der wet van* 22 *Jan.* 1851). Les inspecteurs et inspectrices ont entrée dans tous les établissements visés par l'article premier. Ils peuvent se faire représenter le registre prescrit par l'article 10, les livrets, les règlements intérieurcs et, s'il y a lieu, le certificat d'aptitude physique par l'article 2.

Les contraventions sont constatées par les procès-verbaux des inspecteurs et inspectrices qui font foi jusqu'à preuve contraire. Ces procès-verbaux sont dressés en double exemplaire, dont l'un est envoyé au préfet du département et l'autre déposé au parquet.

Les dispositions ci-dessus ne dérogent point aux règles

du droit commun quant à la contestation et à la poursuite des infractions à la présente loi.

B. Oostenrijk.

Gewerbe-Ordnung van 20 Dec. 1859. Gewijzigd door door de wetten van 15 Maart 1883 en 8 Maart 1885.

Für Lehrlinge.

§ 97. Als Lehrling wird angesehen, wer bei einem Gewerbsinhaber zur praktischen Erlernung des Gewerbes in Verwendung tritt, ohne Unterschied, ob ein Lehrgeld vereinbart wurde oder nicht, und ob für die Arbeit Lohn gezahlt wird oder nicht.

Halten von Lehrlinge.

§ 98. Lehrlinge dürfen nur von solchen Gewerbsinhabern gehalten werden, welche selbst oder deren Stellvertreter die erforderlichen Fachkentnisse besitzen, um den Vorschriften des § 100 in Betreff der gewerblichen Ausbildung der Lehrlinge nach kommen zu können.

Jene Gewerbsinhaber, welche wegen eines verbrechens überhaupt oder wegen eines aus Gewinnsucht begangenen oder gegen die öffentliche Sittlichkeit gerichteten Vergehens oder einer derlei Übertretung verurtheilt wurden, dürfen

gleich Jeden, welchen nach § 137 [1]) das Recht Lehrlinge zu halten entzogen wurde, minderjährige Lehrlinge weder aufnehmen, noch die bereits aufgenommenen länger behalten.

In Fällen, in welchen ein Nachtheil oder Miszbrauch nicht zu besorgen ist, kann die Gewerbsbehörde den im al. 2 genannten Gewerbsinhabern die ausnahmsweise Bewilligung zur Aufnahme minderjähriger Lehrlinge ertheilen.

Lehrzeit.

§ 98*a*. Soferne rücksichtlich der Lehrzeit nicht auf Grund des § 14 al. 3, § 23 al. 2 und § 114 des Gesetzes vom 15 März 1883 [1]), besondere Vorschriften bestehen, darf die Dauer der

---

[1]) § 137. Wenn eine Ubertretung der Vorschriften über die Behandlung der Lehrlinge oder der in Arbeit stehenden Kinder von der Art ist dasz es bedenklich erscheint, dem Gewerbeinhaber solche noch ferner anzuvertrauen, so kann ihm das Recht, Lehrlinge zu halten, oder Kinder zur Arbeit zu verwenden, unabhängig von der sonstigen, nach diesem Gesetze oder den Allgemeinen Strafgesetzen ihm treffenden Strafe, für eine bestimte Zeit oder auf immer entzogen werden.

[1]) § 14 al. 3. Die Bestimmung der Zahl der Jahre welche der Bewerker [zum Antritte von Handwerksmäszigen Gewerben] sich als Lehrling sowie als Gehilfe verwenden haben muzs, erfolgt ihm Verordnungswege durch dem Handelsminister im Einvernehmen mit dem Minister des Innern nach Anhörung der Handels- und Gewerbekammer und der betreffenden Genossenschaften.

§ 23 al. 2. Rücksichtlich der Baugewerbe erfolgt die Festsetzung der allgemeinen Grundsätze, von denen Feststellung des Nachweises der besonderen Befähigung zum Antritte eines der im § 15 Punkt 6(Maurer-

Lehrzeit bei nicht fabrikmäszig betriebenen Gewerben nicht weniger als zwei und nicht mehr als vier Jahre, bei Fabrikmäszig betriebenen Gewerben jedoch höchstens drei Jahre betragen.

Hat der Lehrling einen Theil der Lehrzeit bei einem Lehrherrn bereits zurückgelegt, so ist im Falle des ordnungs-

---

Steinmetze und Zimmerleute welche die in ihr Gewerbe einschlagenden Arbeiten selbstständig, das ist: nicht unter der Leitung eines Baumeisters ausführen wollen, müssen sich über die in wirklicher Verwendung beim Gewerbe erworbene praktische Befähigung ausweisen. Wer Hochbauten mit Vereinigung der verschiedene Baugewerbe leiten will (Baumeister) hat eine dreijährige Verwendung beim Baugewerbe oder bei einer Baubehörde im ausübenden Dienste nachzuweisen und überdies vor der Landes-Baubehörde oder dem von ihn hierzu delegirten Kreis (Comitats) Ingenieur eine Prüfung über den Besitz der erforderlichen Kenntnisse abzulegen. Von dieser Prüfung kann bei Individuen, deren Befähigung anderweitig feststeht, Umgang genommen werden) aufgeführten Baugewerbe einzugehen sein wird, sowie die Feststellung des Umfanges der Berechtigung der einzelnen Kategorien von Baugewerben durch ein besonderes Gesetz.

§ 114*b*. Zwecke der Genossenschaften.

b. Die Vorsorge fur ein geordnetes Lehrlingwesen durch Erlassung von der behördlichen Genehmigung zu unterbreitenden Bestimmungen:

über die fachliche und religiös-sittliche Ausbildung der Lehrlinge.

über die Lehrzeit bei nicht handwerkmäszigen Gewerben, die Lehrlingprüfungen und dergl. sowie die Ueberwachung der Einhaltung dieser Bestimmungen, dann die Bestätigung der Lehrzeugnisse.

über die Bedingungen für das Halten von Lehrlingen überhaupt, sowie über das Verhältnisz der Letzteren zur Zahl der Gehlifen im Gewerbe.

mäszigen Übertrittes zu einem anderen Lehrherrn dieser Theil der Lehrzeit in die Gesammtdauer der Lehrzeit ein zu rechnen.

Aufnahme.

§ 99. Die Aufnahme minderjähriger Lehrlinge hat auf Grund eines besonderen Vertrages zu geschehen.

Der Lehrvertrag kann mündlich oder schriftlich abgeschlossen werden; im ersteren Falle musz der Vertragsabschlusz vor der Genossenschaftsvorstehung, oder, wenn für das Gewerbe keine Genossenschaft besteht, vor der Gemeindebehörde stattfinden. Im zweiten Falle ist der Vertrag sofort nach Abschlusz der Genossenschaftvorstehung, respective der Gemeindebehörde einzusenden.

In beiden Fällen aber musz er in einem hierzu anzulegenden Protokollbuche verzeichnet werden.

Der Lehrvertrag is Stämpel- und Gebührenfrei.

Derselbe musz enthalten:

1. den Namen, das Alter, das oder die Gewerbe, welche der Lehrherrn betreibt, und den Aufenthaltsort derselben;

2. den Namen (Vor- und Zunamen) das Alter, und den Wohnort des Lehrlings;

3. den Namen, die Beschäftigung und den Wohnort seiner Eltern, seines Vormundes oder sonstigen gesetzlichen Vertreters;

4. das Datum des Vertrages und die Dauer des Vertragsverhältnisses;

5. die Bestimmung, dasz insbesondere — unbeschadet

der den beiden Contrahenten obliegenden sonstigen gesetzlichen Verpflichtungen — der Gewerbsinhaber sich verpflichtet, den Lehrling in den Fertigkeiten seines Gewerbes, oder, wenn er mehrere Gewerbe betreibt, in den Festigkeiten dieser Gewerbe zu unterweisen, und dasz der Lehrling zur fleiszigen Verwendung im Gewerbe, besiehungsweise in den Gewerben des Lehrherrn verhalten ist;

6. die Bedingungen der Aufnahme im Betreff des Lehrgeldes oder etwaigen Lohnes, der Beköstigung der Bekleidung, der Wohnung und der Dauer der Lehrzeit.

Die Vertragsbestimmingen sind in das Arbeitsbuch aufzunehmen.

Gewerbsinhaber, welche bei der Aufnahme von Lehrlingen sich nicht strenge an diese Bestimmungen halten machen sich einer Übertretung der Gewerbeordnung schuldig.

Probezeit.

§ 99*a*. Das Lehrverhältnisz kann, wenn bei der Aufnahme des Lehrlings keine längere Probezeit bedungen wurde, während. der ersten vier Wochen nach Beginn der Lehrzeit durch einseitiger Rücktritt jedes der beiden Theile aufgelöst werden.

Die Probezeit darf drei Monate nicht übersteigen und ist in die Lehrzeit einzurechnen.

Pflichten der Lehrlings.

§ 99*b*. Die Lehrling ist dem Lehrherrn zur Folgsamkeit, Treue, Fleisz, Verschwiegenkeit und einständigen Betragen

verpflichtet und musz sich nach dessen Anweisung im Gewerbe verwenden. Ein minderjähriger Lehrling ist der väterlichen Zucht des Lehrherrn unterworfen dessen Schutz und Obsorge er genieszt.

Pflichten des Lehrherrn.

§ 100. Der Lehrherr hat sich die gewerbliche Ausbildung des Lehrlings angelegen sein zu lassen, und ihm die hierzu erforderliche Zeit und Gelegenheit durch Verwendung zu anderen Dienstleistungen nicht zu entziehen. Ihm obliegt die Überwachung der Sitten und der Aufführung des minderjährigen Lehrlings in und auszer der Werkstätte; er hat denselben zur Arbeitsamkeit, zu guten Sitten, zur Erfülling der religiösen Pflichten und zum Besuch der ihm § 75*a* angeführten Schulen (gewerbliche Abend- und Sonntagschulen) zu verhalten und diesen Schubbesuch zu überwachen, er hat ferner jede Miszhandlung derselben zu unterlassen, ihm gegen solche von Seite der Arbeit- und Hausgenossen zu schützen; und dafür Sorge zu tragen, dasz dem Lehrlinge nicht Arbeitsverrichtungen zu gewiesen werden, welche seinen physischen Kräften nicht angemessen sind.

Im Falle der Erkrankung oder des Entlaufens des minderjährigen Lehrlings und bei anderen wichtigen Vorkommnissen hat er die Eltern, Vormünder, oder sonstigen Angehörigen desselben, hiervon zu benachrichtigen.

Wenn der Lehrling in der Hausgenossenschaft des Lehrherrn lebt, ist letzterer verpflichtet, den Lehrling im Erkrann-

kungs falle die gleiche Hilfe angedechen zu lassen, welche nach den allgemeinen Getsetzen den Dienstgebern gegenüber ihren Dienstboten zu leisten obliegt.

Vorzeitige Aflösung des Lehrverhältnisses.

§. 101. Das Lehrverhältnisz kann vor Ablauf der bedungenen Dauer in folgende Fäller sogleich aufgelöst werden.

1. Von seite des Lehrherrn:

a. Wenn sich unzweifelhaft herausstellt, dasz der Lehrling zur Erlernung des Gewerbes untauglich ist;

b. Wenn der Lehrling sich eine der ihm § 82 lit d. e. f. und g [1]) rücksichtlich der Hilfsarbeiter bezeichneten Handlungen zu Schulden kommen läszt.

---

[1]) § 82. Eine Hilfsarbeiter kannen ohne Kündigung sofort entlassen werden, wenn er:

d. sich cines Diebstahls, einer Veruntreuung oder einer sonstigen strafbaren Handlung schuldig macht, welche ihn des Vertranens des Gewerbsinhabers unwürdig erscheinen läszt;

e. ein Geschäfts-oder Betriebsgeheimnisz verräth oder ohne Einwilligung des Gewerbsinhabers ein der Verwendung beim Gewerbe abträgliches Nebengeschäft betreibt;

f. Die arbeit unbefugt verlassen hat (ebenso bei Weigerung des Hilfsarbeiters eine bestimmte Arbeit zu übernehmen) oder beharrlich seine Pflichten vernachlässigt, oder die übrigen Hilfsarbeiter oder die Hausgenossen zum Ungehorsam zur Auflehnung gegen den Gewerbsinhaber, zu unordentlichen Lebenswandel oder zu Unsittlichen oder gesetzwidrigen Handlungen zu verleiten sucht;

g. Sich einer groben Ehrenbeleidigung, Körperverletzung oder gefähr-

c. Wenn der Lehrling mit einer abschreckenden Krankheit behaftet ist, oder über drei Monate durch Krankheid an der Arbeit verhindert ist;

d. Wenn der Lehrling durch längere Zeit als einen Monat gefänglich angehalten wird.

2. Von seite des Lehrlings, beziehungsweise seiner gezetzlichen Vertreter.

a. Wenn der Lehrling ohne Schaden für seine Gesundheit im Lehrverhältnisse niche verbleiben kann;

b. Wenn der Lehrherr die im obliegenden Pflichten gröflich vernachlässigt, den Lehrling zu unsittlichen oder gesetswidrigen Handlungen zu verleiten sucht, oder, sei es den Recht der Väterlichen Zucht selber miszbraucht, sei es den Lehrling gegen Miszhandlungen von Seite der Arbeits- und Hausgenossen zu schützen unterläszt;

c. Wenn der Lehrherr durch mehr als einen Monat gefänglich angehalten wird, oder auch bei kürzerer Zeit, wenn nicht für das Lebensunterhalt des Lehrlings gesorgt ist;

d. Wenn dem Lehrherrn durch Straferkentnisz das Gewerbe zeitlich eingestellt wird;

e. Wenn der Lehrherr mit seiner Gewerbsunternehmung in eine andere Gemeinde übersiedelt; doch musz die Lösung des Verhältnisses längstens binnen zwei monate nach der Übersiedlung statt finden.

---

lichen Drohung gegen den Gewerbsinhaber oder dessen Hausgenossen oder gegen die übrigen Hilfsarbeiter schuldig macht oder ungeachtet vorausgegangener Verwarnung, mit Feuer und Licht unvorsichtig umgeht.

Kündiging.

§ 102. Gegen eine vierzehntägige Kündigung kann das Lehrverhältnisz seitens des Lehrlings gelöst werden, wenn durch eine vom Lehrling, beziehungsweise von dessen gesetzlichem Vertreter abgegebene Erklärung nachgewiesen wird, dasz der Lehrling seinen Beruf ändert, oder zu einem wesentlich verschiedenen Gewerbe übergeht, oder wenn derselbe von seinen Eltern wegen eingetretener Veränderung ihrer Umstände zu ihrer Pflege oder zur Führung ihrer Wirthschaft oder ihres Gewerbes benöthigt wird.

Der Grund der Kündigung ist in dem Arbeitsbuche des Lehrlings ersichtlich zu machen.

Binnen eimen Jahre nach Auflösung des Lehrverhältnisses soll ein solcher Lehrling in demselben Gewerbe oder in einem diesem Gewerbe analogen Fabriksbetriebe ohne Zustimmung des früheren Lehrherrn nicht beschäftigt werden.

Verweigert der Lehrherr die Zustimmung, so steht es dem Lehrling, beziehungsweise dessen gesetzlichem Vertreter frei, die Entscheidung der zu Austragung von Streitigkeiten aus dem Arbeits-, Lehr- oder Lohnverhältnisse gesetzlich berufenen Instanz anzurufen, welche in rücksichtswürdigen Fällen die fehlende Zustimmung ersetszen kann.

§ 102 a. Auszer in dem in § 102 angeführten Fällen kann die 14 tägige Kündigung seitens des Lehrlings, besiehungsweise seines gesetzlichen Vertreters auch dann Stattfinden, wenn vor der im § 102 bezeichneten Instanz in unzweifel-

hafter weise dargethan wird, dasz sich der Lehrherr dem Lehrling gegenüber eine dauernd harte oder ungerechte Behandlung zu schulden kommen liesz, ohne dasz sich diese Behandlung als Miszhandlung darstellt, welche nach § 101, 2 lit b den Lehrling zur sofortigen Auflösung des Lehrverhältnisses berechtigen würde.

Auf diesen Fall finden die Bestimmungen des § 102 al. 2, 3 und 4 keine Anwendung.

Erlöschen des Lehrvertrages.

§ 103. Der Vertrag erlischt nicht nur durch das Aufhören des Gewerbebetriebes oder durch den Tod des Lehrlings, sondern auch durch den Tod des Lehrherrn, ferner durch das Abtreten des letzteren vom Gewerbe, endlich durch die eingetretene Unfähigkeit des Einen oder des Anderen, die eingegangenen Verpflichtungen zu erfüllen.

§ 103 *a*. Gehört der lehrling einer Genossenschaft an, so ist es in den Fällen, wo das Lehrverhältnisz ohne Verschulden des Lehrlings vor Ablauf der Lehrzeit aufgelöst wurde, Aufgabe des Genossenschaft, für die weitere Unterbringung des Lehrlings bei einem anderen zur Genossenschaft gehörigen Lehrherrn thunlichst Sorge zu tragen.

Die Genossenschaft ist überdies verpflichtet, in den nach § 101, 102, 102_a und 103 eintretenden Fällen, wenn die Erklärung des gesetzlichen Vertreters des minderjährigen Lehrlings nicht rechtzeitig zu beschaffen ist, diese Erklärung zu ersetzen.

Lehrzeugnisz.

§ 104. Bei Auflösung des Lehrverhältnisses hat der Lehrherr dem Lehrlinge ein Zeugnisz über die zugebrachte Lehrzeit, sein Betragen während derselben und die gewonnene Ausbildung im Gewerbe auszustellen.

Im Falle der Auflösung durch ordnungsmäszige Beendigung des Lehrverhältnisses ist, wenn der Lehrherr einer Genossenschaft angehört, von der Genossenschaftsvorstehung, unter Benützung des Lehrzeugnisses, beziehungsweise der Lehrzeugnisse, wie der seitens der Genossenschaft gemäsz § 114 (Zie bladz. 108 ad § 98a) gemachten Wahrnehmungen ein Lehrbrief aus zu stellen.

In beiden Fällen ist der wesentliche Inhalt der Bescheinigungen in das Arbeitsbuch einzutragen und von der Ortspolizeibehörde kosten und Stämpel frei zu beglaubigen.

§ 104a. Die Bestimmungen der §§ 77, 82, 82a und § 83 [1]) finden auf Lehrlinge keine Anwendung.

C. Hongarije.

Gewerbe-Gesetz von 1872.

(Sanktionirt am 27 Februar 1872. Kundgemacht im Abgeordnetenhause am 29 Februar 1872, im Herrenhause am 1 März 1872).

---

[1]) § 77. Regelt de opzegging van het arbeiders contract.

§ 82, 82a en 83. Het te niet gaan van het arbeiderscontract.

III. KAPITEL.

Vom Hilfspersonale.

A. Von den Lehrlinge.

§ 39. Lehrlinge zu halten, ist jedem selbständigem Gewerbetreibenden gestattet.

§ 40. Kinder, die ihr zwölftes Lebensjahr noch nicht zurückgelegt haben, dürfen als Lehrlinge nicht aufgenommen werden.

Eine Ausnahme kann nur mit Erlaubnisz der Gewerbe. Behörde statthaben, in welchem Falle aber der Gewerbetreibende gehalten ist, den Lehrling bis zur Vollendung seines zwölften Lebensjahres die Volksschule regelmässig besuchen zu lassen.

§ 41. Die Aufnahme des Lehrlings geschieht mittelst schriftlichen Vertrags.

Bei der Aufnahme ist zwischen dem Gewerbetreibenden und den Eltern oder dem Vormunde des Lehrlings die Dauer der Lehrzeit, der Unterhalt und die Verpflegung des Lehrlings, der Betrag des Lehrgeldes, oder wenn anstatt des Lehrgeldes eine Verlängerung der Lehrzeit bedungen wurde, die Dauer dieser Verlängerung, sowie auch der Betrag des hierdurch ersetzten Lehrgeldes einvernehmlich festzustellen.

§ 42. Der Gewerbetreibende ist verpflichtet:

a. den Lehrling in dem Gewerbe, das er betreibt, auszubilden, ihn an gute Sitten, Ordnung und Arbeitsamkeit zu gewöhnen;

b. ihm Zeit zu gönnen, dass er an Feiertagen seiner Religion dem Gottesdienste anwohnen könne;

c. den Lehrling, wenn dieser der Lesens, Schreibens und Rechnens nicht kundig wäre, zur Erlernung desselben, überhaupt aber zum Besuchen der Wiederholungs-, Abend-, Sonntags-, bezw. Gewerbeschule anzuhalten.

d. ihm, wenn er zu dem Hausgenossen gehört, in Krankheitsfällen Pflege angedeihen zu lassen.

§ 43. Der Gewerbetreibende darf den Lehrling nur bei den zum Gewerbetrieb gehörigen Arbeiten verwenden, zu Dienstbotenarbeiten kann er ihn nicht verpflichten, auch ist er gehalten, darauf zu achten, dass der Lehrling von den Hausleuten oder Gehilfen keine Unbill erleide.

§ 44. Solche Lehrlinge, die ihr vierzehntes Lebensjahr noch nicht zurückgelegt haben, dürfen — mit Einrechnung der Schulzeit — täglich nur zu zehnstündiger, Lehrlinge über vierzehn Jahre aber zu zwölfstündiger Arbeit verpflichtet werden; in beiden Fällen aber ist während der Arbeit Vor- und Nachmittags je eine halbstündige, Mittags aber eine ganzständige Ruhezeit zu gewähren, und überhaupt können die Lehrlinge nur zu solchen Arbeiten angehalten werden, die ihrem Alter gemäss ihrer Körperkraft entsprechen.

§ 45. Zu Nachtarbeiten, d. h. zu Arbeiten von 9 Uhr Abends bis 5 Uhr Morgens dürfen Lehrlinge unter sechszehn Jahren überhaupt nicht verwendet werden; bei solchen Gewerbszweigen jedoch, deren Betrieb ohne Nachtarbeit auf gehalten würde, kann die Gewerbe behörde, unter Berücksich-

tigung der Körperlichen Entwicklung des Lehrlings gestatten, dass Lehrlinge unter sechszehn Jahren, jedoch nicht jünger als vierzehn Jahre, höchstens die Hälfte der im § 44 genannten Arbeitsstunden in nächtlicher Arbeit verbringen.

§ 46. Der Lehrling ist dem Gewerbetreibenden, bezw. seinem das Geschäft führenden Vertreter, in den ihm aufgetragenen Sachen Gehorsam schuldig und steht, wenn er im Hause des Gewerbetreibenden mit Kost und Wohnung versehen wird, bis zu seinem achtzehnten Lebensjahre unter dessen väterlicher Zucht.

§ 47. Der Gewerbetreibende ist verpflichtet, dem Lehrling nach Beendigung des Lehrverhältnisses ein Wahrheitsgemässes Zeugniss auszustellen.

§ 48. Die verbindliche Kraft des Lehrvertrages nimmt nach Verlauf der bedungenen Probezeit, wenn jedoch eine solche nicht bedungen ist, zwei Monate nach dem Eintritte des Lehrlings ihren Anfang.

Die Probezeit ist in die Lehrzeit einzurechnen.

§ 49. Wenn der Lehrling durch Abwesenheit oder Krankheit über einen Monat lang der Arbeit ununterbrochen entzogen wird, jedoch das Lernen dann fortsetzt, hat der Gewerbetriebende das Recht, die bedungene Lehrzeit um die versäumte Zeit zu verlängern.

§ 50. Das Lehrverhältniss hört auf.

a. wenn der Gewerbetriebende oder Lehrling stirbt oder arbeitsunfähig wird;

b. wenn der Gewerbetriebende oder Lehrling zur Erfülling

seiner Linienmilitär-Dienstpflicht einberufen wird;

c. wenn die eine Partei zu einer länger als vier Wochen währenden Haft veruhrteilt oder

d. wenn dem Gewerbetriebenden das Recht, einen Lehrling zu halten entzogen wird.

§ 51. Das Lehrverhältnis kann vor Ablauf der vertragsmässig festgestellten Lehrzeit sofort aufgelöst werden, und zwar: *(von Seiten des Gewerbetreibenden:)*

a. wenn der Lehrling einen Diebstahl oder eine Veruntreuung begeht;

b. wenn der Lehrling die Erfüllung seiner Pflichten hartnäckig verweigert, oder sich gegen dieselben schwer und wiederholt vergeht;

c. wenn der Lehrling sich Thätlichkeiten oder eine grobe Ehrenbeleidigung an dem Gewerbetreibenden oder einem seiner Familienmitglieder zu Schulden kommen lässt;

d. wenn der Lehrling mit einer ekelerregenden oder ansteckenden Krankheit behaftet ist.

Von Seilen des Lehrlings, bezw. seines gesetzlichen Vertreters:

a. wenn der Gewerbetriebende den Lehrling zu unsittlichen oder gesetzwidrigen Handlungen verleitet;

b. wenn der Gewerbetriebende sein Disziplinarrecht miszbraucht;

c. wenn das Leben oder die Gesundheit des Lehrlings bei Fortsetzung der Arbeit einer solchen Gefahr ausgesetzt sein sollte, die man beim Abschluss des Vertrages nicht voraussehen konnte.

§ 52. Das Lehrverhältniss kann gegen vierzehntäge Kündigung aufgelöst werden.

Von Seiten der Gewerbetriebenden:

a. wenn es unzweifelhaft geworden ist, dass der Lehrling zur Erlernung des betreffenden Gewerbes urfähig ist;

b. wenn derselbe an einer länger als zwei Monate währenden Krankheit leidet;

c. wenn der Gewerbetreibende sein geschäft aufgiebt.

Von Seiten des Lehrlings, bezw. seiner gesetzlichen Vertreters:

a. wenn der Gewerbetreibende seine gesetzlichen oder lehrvertragmässiger Pflichten dem Lehrling gegenüber nicht erfüllt;

b. wenn der Gewerbetreibende in eine andere Gemeinde übersiedelt;

c. wenn der Lehrling zu einem anderen Lebensberufe oder zu einem anderen Gewerbe übertreten will;

d. wenn der Gewerbetreibende an einer länger als zwei Monate währenden Krankheit leidet und keinen Geschaftsleiter bestellt.

§ 53. Wenn der Lehrling die Lösung des Lehrverhältnisses verursacht, wie auch in dem Falle, wenn der Lehrling, zu einem anderen Gewerbe übertretend, gekündigt hat, gebührt dem Gewerbetreibenden das Lehrgeld für die ganze zurückgelegte Lehrzeit, und als Entschädigung auch noch ein halbjähriges Lehrgeld; wenn jedoch der Gewerbetreibende zur Aufhebung des Verhältnisses Anlass geboten hat, so ist der-

selbe, insofern er im Sinne des Gesetzes oder Vertrages nicht eine andere Entschädigung leisten muss, verpflichtet, mindestens jene Kosten zu ersetzen, welche durch die Unterbringung des Lehrlings bei einem anderen Gewerbetreibenden verursacht werden.

§ 54. Ein Gewerbetreibender, der wissentlich einen entwichenen Lehrling aufnimmt, ist mit dem Lehrling solidarisch für den Schaden verantwortlich, der dem früheren Lehrherrn durch die Flucht des Lehrlings verursacht wurde.

§ 55. Der entwichene Lehrling ist auf Verlangen des Gewerbetreibenden durch die lokale Gewerbebehörde zurückzuführen.

D. Duitschland.

Gewerbe-Ordnung nach der Bekanntmachung des Reichskanzlers vom 1 Juli 1883 und den seitdem erlassenen Abänderungsgesetszen.

III. Lehrlingsverhältnisse.

§ 126. Der Lehrherr ist verpflichtet, den Lehrling in den bei seinem Betriebe vorkommenden Arbeiten des Gewerbes in der durch den Zweck der Ausbildung gebotenen Reihenfolge und Ausdehnung zu unterweisen. Er musz entweder selbst oder durch einen geeigneten, ausdrücklich dazu bestimmten Vertreter die Ausbildung des Lehrlings leiten. Er darf dem Lehrling die zu seiner Ausbildung und zum Besuche des Gottesdienstes an Sonn- und Festtagen erforderliche

Zeit und Gelegenheit durch Verwendung zu anderen Dienstleistungen nieht entziehen. Er hat den Lehrling zur Arbeitsamkeit und zu guten Sitten anzuhalten und vor Ausschweifungen zu bewahren.

§ 127. Der Lehrling ist der väterliehen Zucht des Lehrherrn unterworfen. Demjenigen gegenüber, weleher an Stelle des Lehrherrn seine Ausbildung zu leiten hat, ist er zur Folgsamkeit verpfliehtet.

§ 128. Das Lehrverhältnisz kann, wenn eine längere Frist nicht vereinbart ist, während der ersten vier Wochen naeh Beginn der Lehrzeit durch einseitigen Rüektritt aufgelöst werden. Eine Vereinbarung, wonach diese Probezeit mehr als drei Monate betragen soll, ist niehtig.

Naeh ablauf der Probezeit kann der Lehrling vor Beendigung der verabredeten Lehrzeit entlassen werden, wenn einer der im § 123 vorgesehenen Fälle auf ihn Anwendung findet.

Von Seiten des Lehrlings kann des Lehrverhältnisz nach Ablauf der Probezeit aufgelöst werden:

1e. wenn einer der im § 124 unter Nr. 1. 3 bisz 5 [1]) vorgesehenen Fälle vorliegt;

---

[1]) § 124. No. 1. Wenn Sie zur Fortsetzung des Arbeit unfähig sein.

No. 3. Wenn der Arbeitgeber oder seine Vertreter oder Familienangehörige derselbe die Arbeiter oder deren Familienangehörige zu Handlungen verleiten, oder mit dem Familie angehörigen der Arbeiter Handlungen begehen welche wieder die Gesetze oder die guten Sitten laufen.

No. 4. Wenn der Arbeitgeber den Arbeitern den schuldigen Lohn nicht

2e. wenn der Lehrherr seine gesetzlichen Verpflichtungen gegen den Lehrling in einer die Gesundheit, die Sittlichkeit oder die Ausbildung des Lehrlings gefährdenden Weise vernachlässigt, oder das Recht der Väterlichen Zucht miszbraucht oder zur Erfüllung der ihm vertragsmäszig obliegenden Verpflichtungen unfähig wird.

Der Lehrvertrag wird durch den Tod des Lehrlings aufgehoben. Durch den Tod des Lehrherrn gilt der Lehrvertrag als aufgehoben, sofern die Aufhebung innerhalb vier Wochen geltend gemacht wird.

§ 129. Bei Beendigung des Lehrverhältnisses hat der Lehrherr dem Lehrling unter Angabe des Gewerbes, in welchem der Lehrling unterwiesen worden ist, über die Dauer der Lehrzeit und die während derselben erworbenen Kenntnisse und Fertigkeiten sowie über sein Betragen ein Zeugnisz auszustellen, welches von der Gemeindebehörde kosten- und stempelfrei zu beglaubigen ist.

An Stelle dieser Zeugnisse können, wo Innungen oder an-

---

in der bedungenen Weise auszahlt, bei Stücklohn nicht für ihre ausreichende Beschäftigung sorgt oder wenn er sich widerrechtlicher übervortheilung gegen sie schuldig macht.

No. 5. Wenn bei Fortsetzung der Arbeit das heben oder die Gesundheit der Arbeiter einer erweislichen Gefahr ausgesetzt sein würde, welche bei Eingehung des Arbeitvertrages nicht zu erkennen was.

In dem unter Nr. 3 gedachten Falle ist der Austritt aus der Arbeit nicht mehr zulässig, wenn die zu Grunde liegenden Thatsachen dem Arbeiter länger als eine Woche bekannt sind.

dere Vertretungen der Gewerbetreibenden bestehen, die von diesen ausgestellten Lehrbriefe treten.

§ 130. Verläszt der Lehrling in einem durch dies Gesetz nicht vorgesehenen Falle ohne Zustimming des Lehrherrn die Lehre, so kann letzterer den Anspruch auf Rückkehr des Lehrlings nur geltend machen, wenn der Lehrvertrag schriftlich geschlossen ist. Die Polizeibehörde kann in diesem Falle auf Antrag des Lehrherrn den Lehrling anhalten, so lange in der Lehre zu verbleiben, als durch gerichtliches Urtheil das Lehrverhältnisz nicht für aufgelöst erklärt ist. Der Antrag ist nur zulässig, wenn er binnen einer Woche nach dem Austritte des Lehrlings gestellt ist. Im Falle der Weigerung kann die Polizeibehörde den Lehrling zwangsweise zurückführen lassen, oder durch Androhung vom Geldstrafe bis zu fünfzig Mark oder Haft bis zu fünf Tagen zur Rückkehr ihn anhalten.

§ 131. Wird von dem Vater oder Vormund für den Lehrling, oder sofern der letztere groszjärig ist von ihm selbst dem Lehrherrn die schriftliche Erklärung abgegeben, dasz der Lehrling zu einem anderen Gewerbe oder anderen Berufe übergehen werde, so gilt das Lehrverhältnisz, wenn der Lehrling nicht früher entlassen wird, nach Ablauf von vier Wochen als aufgelöst. Den Grund der Auflösung hat der Lehrherr in dem Arbeitsbuche zu vermerken.

Binnen neun Monaten nach der Auflösung darf der Lehrling in demselben Gewerbe von einem anderen Arbeitgeber ohne Zustimmung des früheren Lehrherrn nicht beschäftigd werden.

§ 132. Erreicht das Lehrverhältnisz vor Ablauf der verabredeten Lehrzeit sein Ende, so kann von dem Lehrherrn oder von dem Lehrling ein Anspruch auf Entschädigung nur geltend gemacht werden, wenn der Lehrvertrag schriftlich geschlössen ist.

In den Fällen des § 128 Absatz 1 und 4 kann der Anspruch nur geltend gemacht werden wenn dieses in dem Lehrvertrage unter Festsetszung der Art und Höhe der Entschädigung vereinbart ist.

Der Anspruch auf Entschädigung erlischt, wenn er nicht innerhalb vier Wochen nach Auflösung des Lehrverhältnisses im Wege der Klage oder Einre de geltend gemacht ist.

§ 133. Ist von dem Lehrherrn das Lehrverhältnisz aufgelöst worden, weil der Lehrling die Lehre unbefugt verlassen hat, so ist die von dem Lehrherrn beanspruchte Entschädigung, wenn in dem Lehrvertrage ein Anderes nicht ausbedungen ist, auf einen Betrag festzusetszen welcher für jeden auf den Tag des Vertragsbruches folgenden Tag der Lehrzeit, höchstens aber für sechs Monate, bis auf die Hälfte des in dem Gewerbe des Lehrhernn den Gesellen oder Gehülfen ortsüblich gezahlten Lohnes sich belaufen darf.

Für die Zahlung der Entschadigung sind als Selbstschuldner mitverhaftet der Vater des Lehrlings sowie derjenige Arbeitgeber, welcher den Lehrling zum verlassen der Lehre verleitet oder welcher ihn in Arbeit genommen hat, obwohl er wüszte, dasz der Lehrling zur Fortsetzung eines Lehrverhältnisses nach verpflichtet was. Hat der Entschadigungs berech-

tigte erst nach Auflösung des Lehrverhältnisses von der Person des Arbeitsgebers, welcher den Lehrling verleitet oder in Arbeit genommen hat, Kenntnisz erhalten, so erlischt gegen diese der Entschädigungsanspruch erst, wenn derselbe nicht innerhalb vier Wochen nach erhaltener Kenntnisz geltend gemacht ist.

Den 8 Mei l.l. zijn nog eenige nieuwe bepalingen het leerlingwezen betreffende, door den Rijksdag bij derde lezing aangenomen, die 1 April 1892 in werking zullen treden, voornamelijk versterking der tucht voor minderjarige werklieden of leerlingen, beoogende.

Zij bepalen: 1e dat op verlangen van den vader of voogd van een werkman beneden de 16 jaar, voortaan diens werkboekje aan dien vader of voogd zal moeten ter hand gesteld worden;

2o. dat van gemeentewege bepaald zal worden of ook het loon van minderjarigen aan den vader of voogd zal moeten worden uitgekeerd;

3o. dat de werkreglementen bepalingen zullen moeten inhouden betreffende het gedrag der minderjarigen buiten den werktijd;

4o. dat het onderwijs op de herhalingsscholen op Zondag zoo moet worden ingericht, dat het

in geen enkel opzicht het waarnemen der religieuse plichten der minderjarigen schaden kan. [1])

E. Zweden.

In dit land is in Februari 1891 door eene staatscommissie aan den koning, een ontwerp van wet het leerlingwezen regelende aangeboden. De tekst hiervan is uitgekomen te Stockholm: Ivar Haeggströms Boktryckeri 1891, onder den titel: Förslag till stadga för Rikets Almänna Läroverk.

Dit ontwerp is tot nog toe niet in behandeling gekomen.

F. Nederland.

Schets van een ontwerp van wet op de opleiding van leerlingen in handwerk en fabriek van de Commissie benoemd door:

de Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland;

de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid;

---

[1]) Zie over deze nieuwe wet de Particuliere Correspondentie uit Berlijn. Nieuwe Rott. Courant van 10 Mei 1891. Eerste Blad B.

de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en het Algemeen Nederlandsch Werklieden-verbond.

Art. 1.

Het leerlingcontract is eene verbintenis, waarbij een patroon op zich neemt, een persoon in een bedrijf te onderwijzen, die zich van zijne kant verplicht voor hem te werken; het een en ander overeenkomstig de door beide partijen vastgestelde voorwaarden, en voor een bepaalden tijd.

Art. 2.

Het leerlingcontract moet schriftelijk worden gesloten.

Het wordt ingeschreven ter Secretarie der gemeente waar het contract wordt gesloten, tegen voldoening van een vast recht van *f* 1.—. Het is vrij van zegelrecht.

Art. 3.

Het leerlingcontract moet behelzen:

a. den naam, de voornamen, den leeftijd, het bedrijf en de woonplaats van den patroon;

den naam, de voornamen, den leeftijd en de woonplaats van den leerling;

den naam, de voornamen, den leeftijd, het beroep en de woonplaats van den vader, de moeder, den voogd of eene door de ouders of den kantonrechter gemachtigd persoon;

b. de dagteekening en den duur van het contract;

c. De voorwaarden betreffende woning, voeding, loon en alle overige bedingen, waaromtrent partijen zijn overeengekomen.

Het moet onderteekend worden door den patroon en den vertegenwoordiger van den leerling.

Art. 4.

De leerling mag niet gebezigd worden voor diensten, welke buiten den kring van het bedrijf zijn gelegen.

Hij is verplicht bij het einde van den leertijd, den arbeid in te halen, welken hij wegens ziekte of andere redenen gedurende langer dan 14 dagen heeft verzuimd.

Art. 5.

De patroon is verplicht, den leerling in de gelegenheid te stellen ten minste tien uren in de week van school- of huisonderwijs te genieten, onverminderd den tijd, aan godsdienstonderwijs te besteden.

Art. 6.

Ten minste de 1e maand en ten langste de 3 eerste maanden van den leertijd worden als een proeftijd beschouwd, gedurende welken de verbintenis door de wilsverklaring van eene partij kan worden ontbonden.

Wanneer het contract den duur van den proeftijd niet bepaalt, wordt deze geacht zich over eene maand uit te strekken.

Art. 7.

De verbintenis gaat te niet door het overlijden van den leerling.

Bij het overlijden van den patroon wordt de verbindtenis ontbonden, wanneer eene van beide partijen binnen 4 weken na het overlijden zich in dien zin schriftelijk verklaart.

Art. 8.

De verbintenis kan worden ontbonden op verlangen van eene partij, behoudens aanspraak op schadeloosstelling zoover daartoe termen zijn:

a. Wanneer de andere partij zich gedraagt in strijd met de bepalingen van het contract of van art. 4 of 5 dezer wet;

b. Wegens mishandeling van den leerling door den patroon of door een of meer personen in zijn dienst;

c. Wegens wangedrag of duidelijk gebleken ongeschiktheid van den leerling voor het bedrijf.

d. Wegens veroordeeling van den patroon of den leerling tot langer dan eene maand gevangenisstraf.

e. Wanneer de leerling voor de eerste maal tot den dienst bij de Nationale Militie wordt opgeroepen;

f. Wegens het huwelijk van den leerling.

g. Wanneer door den vertegenwoordiger van den leerling, schriftelijk wordt verklaard, dat de laatste in een ander bedrijf of beroep zal worden geplaatst, is de verbintenis, zoover de leerling niet vroeger wordt ontslagen na verloop van 4 weken ontbonden. Binnen 9 maanden na deze ontbinding mag de leerling niet zonder toestemming van den vroegeren patroon door een andere in hetzelfde bedrijf worden aangenomen.

Art. 9.

De leerling moet voorzien zijn van een boekje, waarin zijn naam, zijne voornamen, de dag van indiensttreding en de

tijd waarvoor het contract is gesloten, alsmede na afloop of ontbinding van het contract het ontslag door zijnen patroon worden vermeld, welke opgaven mede door den leerling worden onderteekend. Andere mededeelingen omtrent de persoon van den leerling mogen in het boekje niet voorkomen.

De wijze waarop deze boekjes worden ingericht en van overheidswege uitgereikt en gelegitimeerd, wordt door Ons geregeld bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur.

Art. 10.

Elke patroon of werkman, die een leerling aan zijn contract heeft onttrokken om hem als leerling of als gezel te bezigen, wordt geheel of gedeeltelijk aansprakelijk gesteld voor de schadevergoeding, aan den verlaten patroon toe te kennen.

Art. 11.

De leerling die zijne diensten verhuurd, zonder het bij art. 9 vermelde boekje te toonen, wordt gestraft met eene boete van *f* 25.— subsidair te vervangen door eene gevangenisstraf van 1 tot 5 dagen.

Het Bestuur van de Afdeeling Amsterdam der Vereeniging voor Fabrieks- en Handwerksnijverheid.

ONTWERP-OVEREENKOMST VOOR DEN DIENSTTIJD VAN EEN LEERLING.

NB. De cijfers tusschen ( ) moeten als voorbeeld worden beschouwd en kunnen naar omstandigheden gewijzigd worden.

De werkgever X te A. handelende onder de firma H en Zoon, en Y te A. $\frac{\text{vader}}{\text{voogd}}$ van Z. oud (13) jaren, als leerling, gaan hierbij de volgende overeenkomst aan en beloven als eerlijke mannen zich stipt en ter goeder trouw daarnaar te gedragen.

ART. 1.

De werkgever verbindt zich den leerling voornoemd gedurende (6) achtereenvolgende jaren, te beginnen...... 188 , in zijnen dienst te nemen, en hem de handigheden te doen verwerven, die van hem een goed werkman kunnen maken.

De $\frac{\text{vader}}{\text{voogd}}$ belooft den leerling gedurende dien tijd in dienst van genoemden werkgever te laten, en alles in het werk te stellen om hem trouw en ijverig zijn plichten te doen vervullen.

Art 2.

Het te verdienen loon zal gedurende dien tijd bedragen :

In het eerste jaar	(2)	cents	per	uur.
〃 〃 tweede 〃	(4)	〃	〃	〃
〃 〃 derde 〃	(6)	〃	〃	〃
〃 〃 vierde 〃	(8)	〃	〃	〃
〃 〃 vijfde 〃	(10)	〃	〃	〃
〃 〃 zesde 〃	(12)	〃	〃	〃

Art. 3.

De werkgever verplicht zich den leerling in staat te stellen om van 's avonds 7 uur die scholen of onderwijs-instellingen te bezoeken, welke voor zijn ontwikkeling dienstbaar zijn.

Art. 4.

De overeenkomst vervalt :

1°. bij minnelijke schikking.

2°. bij dienstweigering van den leerling.

3°. bij verregaande slechte behandeling van den leerling door den werkgever.

4°. door overlijden van den werkgever of leerling of ontbinding der firma.

5°. wanneer aan het eind van het 1°. jaar eene der partijen daartoe den wensch te kennen geeft.

De gevallen sub. 2°. en 3°. bedoeld, worden door 3 onpartijdigen uitgemaakt. Elke der partij kiest eenen, die met hun

beiden, een derden onpartijdige kiezen. Deze beslissen bij meerderheid van stemmen.

In deze genoemde gevallen wordt geene schadeloosstelling genoemd.

Art. 5.

De schade door het verbreken der overeenkomst om alle andere redenen wordt hierbij erkend te bedragen *f* 100 wanneer de werkgever en *f* 50 wanneer de leerling de overeenkomst verbreekt.

N.B. Ook zou de schadeloosstelling zoo kunnen berekend worden dat het bedrag opklimt met de jaren, die sedert het aangaan der verbintenis verloopen zijn. Ook zou in sommige takken van nijverheid de schadeloosstelling voor werkgever en leerling gelijkgesteld kunnen worden.

Mei 1881.

HOLLANDSCHE IJZEREN SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

Reglement voor het aannemen van leerlingen in de werkplaatsen te Haarlem.

ARTIKEL 1.

Door den Ingenieur, Chef der 2e Afd., kunnen leerlingen worden aangenomen om geplaatst en onderricht te worden en werkzaam te zijn in eene der werkplaatsen te Haarlem.

ART. 2.

Elke leerling staat onder onmiddellijke leiding van een daartoe geschikten werkman of ploegbaas, die de plicht heeft den leerling te onderrichten en voor te gaan.

Voor deze leiding wordt het hieronder in art. 10 bepaalde voordeel genoten.

ART. 3.

De leerling is verplicht en gehouden gedurende 4 achter eenvolgende jaren op de werkplaatsen te blijven, terwijl de Maatschappij hem zoolang in dienst zal houden; alles behoudens nader omschreven uitzonderingen.

Bij het in dienst treden legt de vader of voogd van den leerling eene schriftelijke verklaring af, dat hij zich verplicht den leerling gedurende den voorgeschreven tijd in de werk-

plaatsen te laten en alles in het werk te stellen om hem trouw en ijverig zijn plichten te doen vervullen.

Art. 4.

De leerling is gedurende zijne dienstjaren aan alle voorschriften en reglementen der werkplaats onderworpen. Hij verdient een loon dat vooruit, bij de in dienst treding, voor al de 4 jaren bepaald wordt. Om de ouders of voogden in de gelegenheid te stellen aan den leerling voor onderwijs en onderhoud meer ten koste te kunnen leggen, wordt dit loon over de beide eerste jaren hooger aangenomen dan overeenkomt met de waarde van het werk van den leerling.

Voor de beide laatste jaren wordt het loon iets geringer gesteld dan de waarde van het geleverde werk.

Art. 5.

De leerling heeft het recht en is verplicht die avondscholen te bezoeken, welke voor zijn ontwikkeling door den Ingenieur, Chef der 2e Adeeling, dienstbaar worden geacht.

Art. 6.

Voor de goede naleving zijner verplichtingen wordt door den vader of voogd een borgtocht gestort van ten minste *f* 50, tenzij bepaalde personen, den Ingenieur, Chef der 2e Afd., als genoegzaam solide bekend, zich schriftelijk verbinden deze som bij niet naleving der overeenkomst ingevolge art. 8 te voldoen. Bij uitzondering kan deze waarborgsom ook gevonden worden door onthouding van 2 cent per uur van het

loon van den leerling gedurende het 1e en 1 cent gedurende het 2e jaar.

Art. 7.

De verplichtingen van den vader of voogd van den leerling vervallen onder de volgende omstandigheden:

1e bij minnelijke schikking.

2e bij het verlaten van Haarlem als woonplaats door den vader van den leerling.

3e wanneer vóór het einde van het 1e jaar door eene der partijen daartoe de wensch wordt te kennen gegeven.

In deze gevallen wordt de in het vorig artikel bedoelde waarborgsom teruggegeven.

Art. 8.

Wordt door het verlaten van de werkplaatsen onder andere dan de hierboven genoemde omstandigheden de verplichting, door vader of voogd op zich genomen, door den leerling geschonden, dan vervalt de waarborgsom en wordt deze gestort in het ondersteuningsfonds der H. IJ. S. M.

Hetzelfde geschiedt wanneer de leerling wegens overtreding der voorschriften en reglementen ontslagen wordt.

Bij het eindigen van den diensttijd wordt de waarborgsom aan den vader of voogd van den leerling ter hand gesteld.

Art. 9.

De leerling is gedurende zijne dienstjaren lid van het Ziekenfonds der Maatschappij, draagt daartoe het vastgestelde

$^{1}/_{100}$ zijner verdiensten bij en geniet de voordeelen, daaraan verbonden.

Art. 10.

De ploegbaas, werkman of ploeg aan wien de zorg voor een of meer leerlingen is opgedragen, heeft daarvan die voordeelen, dat hij gedurende de beide eerste jaren geniet het aandeel in de overwinst, dat in gewone omstandigheden aan den leerling zou toekomen.

NEDERLANDSCHE GIST- EN SPIRITUS-FABRIEK TE DELFT.

Reglement omtrent de opleiding van Leerlingen.

ART. 1.

Aan de leden van het personeel wordt de gelegenheid geschonken, hunne zonen, nadat dezen bij voltooiden 13-jarigen leeftijd of later, de lagere school met een getuigschrift van voldoende vorderingen en goed gedrag hebben verlaten, als leerlingen aan de fabriek te doen opnemen.

ART. 2.

Het doel van dezen maatregel is: de jongens door practisch en voortgezet theoretisch onderwijs tot bekwame werklieden en nuttige burgers der maatschappij op te leiden; voor de fabriek flinke, ontwikkelde werklieden te vormen.

ART. 3.

De leerlingen worden gesteld onder de hoede en bescherming van het geheele personeel, en voorts ieder leerling onder de bijzondere leiding en het toezicht van een der beambten of werklieden, terwijl de Chef der Afdeeling: „Belangen van het personeel" met de algemeene leiding van het leerlingwezen is belast.

Art. 4.

Bij de werkzaamheden, die van de leerlingen worden gevergd, staat het belang hunner ontwikkeling en niet het oogenblikkelijk belang der fabriek op den voorgrond.

Art. 5.

De aangenomen leerlingen worden gedurende één jaar geplaatst achtereenvolgens in de verschillende onderafdeelingen der fabriek, ten einde een algemeen overzicht te verkrijgen omtrent den practischen gang der fabricatie en het gebruik der verschillende werktuigen. Na afloop van dat jaar wordt met de leerlingen en hunne ouders in overleg getreden of zij wenschen voort te gaan zich als *„fabrieksleerlingen"* verder te bekwamen in de werkzaamheden der eigenlijke fabricatie, dan wel of zij als *„ambachtsleerlingen"* in de werkplaats tot het eene of andere ambacht wenschen te worden opgeleid.

Art. 6.

Elke morgen van $6^3/_4$ te $8^1/_2$ uur ontvangen de leerlingen theoretisch onderwijs volgens een vastgesteld leerplan.

Maandag, Dinsdag, Donderdag en Vrijdag:

$6^3/_4$—7 uur uit hoofd rekenen;
7—$7^1/_2$ „ lezen;
$7^1/_2$—8 „ schrijven (taaloefeningen, opstel enz.);
8—$8^3/_4$ „ teekenen.

De tijd voor practisch werk is van 9 tot 6 uur, met eene pauze van anderhalf uur voor schafttijd.

Woensdag, Zaterdag:

$6^3/_4$—$7^1/_2$ uur aardrijkskunde en geschiedenis;

$7^1/_2$—$8^1/_4$ „ teekenen.

De tijd van practisch werk is van 9 tot 6 uur, met eene pauze van anderhalf uur voor schafttijd.

ART. 7.

De school voor theoretisch onderwijs staat onder de leiding van een hoofdonderwijzer, onder toezicht van den Chef der Afdeeling: „Belangen van het personeel."

ART. 8.

Ter tegemoetkoming in het levensonderhoud, ontvangen de ouders der leerlingen van:

13 jarigen	leeftijd	*f*	0,50	tot	*f*	1.—	's weeks.
14 „	„	„	1.—	„	„	2.—	„
15 „	„	„	2.—	„	„	3.—	„
16 „	„	„	3.—	„	„	4.—	„
17 „	„	„	4.—	„	„	5.—	„

waarvan 10 procent aan de leerlingen zelven als zakgeld wordt uitbetaald.

ART. 9.

Bij voltooiing van den 17-jarigen leeftijd wordt de leertijd als afgeloopen beschouwd.

Na voldoend afgelegd examen, ontvangen de leerlingen een diploma van welvolbrachten leertijd. De *fabrieksleerlingen*

komen daarna in de eerste plaats in aanmerking voor vacante betrekkingen onder het vaste personeel.

Voor de *ambachtsleerlingen* wordt daarna en, zoo noodig ook vóór dien tijd, ter verdere en meer veelzijdige bekwaming, plaatsing gezocht bij werkbazen of fabrieken, die het door hen gekozen vak uitoefenen.

Na ten minste 2 jaren elders met loffelijk gedrag te hebben gewerkt, komen zij in de eerste plaats in aanmerking voor betrekkingen in hun vak, die aan de fabriek mochten openvallen.

Art. 10.

Ten einde den leerlingen reeds vroeg de waarheid in te prenten van het beginsel, dat de belangen van den werkman in verband staan met de belangen van den patroon, vangen zij, na het eerste leerjaar, aan te deelen in de premie volgens de voorwaarden der bestaande fabrieksreglementen.

Art. 11.

De beambten of werklieden, onder wier toezicht de leerlingen zijn geplaatst en de onderwijzers deelen maandelijks hun gevoelen omtrent gedrag, ijver, aanleg en vorderingen der leerlingen mede aan den Chef der Afdeeling „Belangen van het personeel," die daaromtrent verslag doet aan den directeur.

Art. 12.

De leerlingen hebben zich te onderwerpen aan de alge-

meene fabrieksreglementen behoudens de bijzondere bepalingen van dit reglement.

ART. 13.

Onvoldoende ijver of onvoldoend gedrag der leerlingen wordt gestraft met:

1°. niet toekenning der premie.

2°. inhouding van het bij art. 8 bepaalde zakgeld.

3°. schorsing.

4°. ontslag.

ART. 14.

Indien het aantal der leerlingen, zoowel in hun eigen belang als in dat der fabriek mocht geacht worden geene verdere uitbreiding toe te laten, wordt de bepaling van art. 1 tijdelijk opgeheven. In dat geval zal de directeur, daartoe aangezocht, trachten, voorloopig elders voldoende plaatsing voor de jongens te vinden en zoo mogelijk het gewenschte toezicht op hunne loopbaan houden.

BIJLAGE II.

Frankrijk.

Dr. Carl Bücher, Lehrlingsfrage und Gewerbliche Bildung in Frankreich. Eisenach 1878.

L. Duval Arnould, Apprentis et jeunes ouvriers. Paris 1880.

Journal des Économistes. Nov. 1885. Paris.

J. Hayem et J. Perin, Traité du contrat d'Apprentissage. Paris 1878.

G. Salicis, Enseignement Primaire et apprentissage. Paris 1878.

Bulletin de la Société de Protection des apprentis et des enfants employés dans les manfactures Paris. (Verschijnt driemaandelijks).

Duitschland.

Dr. C. Birnbaum, Wichtige Tagesfrage. Berlin 1880.

C. Bödeker; Die Gewerbe-Ordnung und Versicherungsgesetzgebung des Deutschen Reichs. Berlin 1887.

J. F. H. Dannenberg, Das Deutsche Handwerk und die Sociale Frage.

Ergebnisse der über die Verhältnisse der Lehrlinge, Gesellen und Fabrikarbeiter auf Beschlusz des Bundesraths angestellten Erhebungen zusammengestellt im Reichskanzler Ambt. Berlin 1877.

Dr. F. C. Huber, Der Reichsentwurf betreffende die Neuregelung des Innungswezen.

Th. Loman, Die Fabriksgesetzgebungen der Staaten des europäischen Kontinents. Berlin 1878.

Dr. O. Rüdiger, Nachtrag zu den altesten Hamburgischen Zunftrollen und Bruderschafts statuten. Hamburg 1875.

George Schanz, Zur Geschichte der Deutschen Gesellen-Verbände im Mittelalter. Leipzig 1876.

Verein für Socialpolitik, Die Reform des Lehrlingswesens. Leipzig 1875.

Id. Verhandlungen der dritten Generalversammlung. Leipzig. 1875.

Jhs. Schülze, Das heutige gewerbliche Lehrlingswesen.

Dr. Wilhelmi en Dr. Fürst, Das Reichsgesetz betreffend die Gewerbegerichte von 29 Juli 1890. Berlin 1891.

Zweden.

Förslag Stell Stadga för Rikets Allmänna Lärowerk. Stokholm 1891.

Zwitserland.

Dr. J. Böhmert, Arbeitverhältenisse und Fabrikeinrichtungen.

Ergebniss der in den Sektionen des Schweiz. Gewerbe.

Vereins gemachten Erhebungen betreffend das Lehrlings- und Gesellenwesen. Zürich.

G. Hug und E. Boos, Das Gewerbliche Lehrlingwesen. Winterthur 1881.

L. Marsauche, La Confédération helvétique. Straatsburg 1891.

Engeland.

Dr. F. Dronke, Die Englischen Fabriken- und Werkstätten-Gesetzgebung unter Vergleichung mit der Deutsche Gewerbe-Ordnung. Berlin 1877.

W. A. Holdsworth, The Law of Master and Servant. London 1876.

WETBOEK